

Riječ

broj 40
svibanj
2006.

glasnik hrvatske kulturne zajednice wiesbaden

- *Očuvati hrvatstvo za vlastito dobro*
- *Nikola Tesla*
- *Kad pravda nije cilj nego sredstvo*
- *Na rubu balkanskog ponora*
- *Die Alten, die Jungen und die Integration*
- *Grad na Rječini*
- *Hrvatski je radost, a ne računica*
- *Miroslav Krleža*
- *Vareška željezara*

Vatreni,
čitatelji i
uredništvo
"Riječi" su svim
srcem uz vas!

Članovi predsjedništva HKZ-a Wiesbaden:

Ivo Andrijević	06128-42483
Stjepan Hlapčić	0611-408456
Biserka Andrijević	0611-314409
Edvin Bukulin	06145-2167
Juraj Štambuk	0611-86714
Blaženka Đurasek	0177-8188844
Ružica Matanić	0611-443728
Mara Šimleša	06122-15873
Ivan Matotek	06128-6765

Naslovnica: Rijeka, pogled na Rječinu

Ovitak iznutra:

Obitelj Bartulović srdačno je primila Višnju Starešinu

Zbor HKŽ-a pozdravlja Zdravka Tomca

Članovi HKZ-a na izbornoj skupštini

Ovitak izvana:

Ivo Andrijević pokazuje "Riječ" Višnji Starešini

Trio a Piacere na Večeri poezije i glazbe

Posjetitelji Večeri pjesništva i glazbe

Djeca i članovi i prijatelji HKZ-a na izletištu Platte

Riječ

**Glasnik Hrvatske kulturne zajednice
Wiesbaden**

Glasnik izlazi dva puta godišnje.

Adresa uredništva:

Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.

Postfach 3747, D-65027 Wiesbaden

Tel: +49(0)6128-42483 i +49(0)611-314409

Fax: +49(0)6128-45856

E-Mail: rijec@gmx.de

Nakladnik:

Hrvatska kulturna zajednica Wiesbaden

Internet: "http://www.hkz-wi.de"

Adresa:

Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.

Postfach 3747, D-65027 Wiesbaden

Za nakladnika: Ivo Andrijević

e-mail: andrivo@freenet.de

mobitel: 0163-6365895

Glavna urednica: Biserka Andrijević

e-mail: biserka.andrijevic@wiesbaden.de

Članovi uredništva: Ivo Andrijević,

fra Ante Bilokapić, Edvin Bukulin,

Kornelija Reitel, Štefica Kolumbić

Suradnici: Ivica Košak, Ivek Milčec

Rukopisi se ne vraćaju.

Cjenik oglasnog prostora:

1/1 stranica: 100 Eura, 1/2 stranice: 50 Eura,

1/4 stranice: 25 Eura, 1/8 stranice: 13 Eura.

Oglas u boji otraga na ovitku – dvostruka cijena

Banka: Nassauische Sparkasse Wiesbaden

Broj računa (Kto.): 116 027 186

Broj banke (BLZ): 510 500 15

UVODNA RIJEČ

Dragi čitatelji,

40.

(slovima četrdeseta) "Riječ" je pred Vama! Nije baš malo postignuće! Mala proslava? Pa, radije ne, broj je zaokružen, ali nije obljetnica - "Riječ" je s ovim brojem navršila (tek) 14 godina izlaza. Nije li nakon 10. obljetnice pred četiri godine došlo vrijeme da se s "Riječi" i oko "Riječi" opet nešto dogodi? I treba li (pri)čekati 15. obljetnicu da se to "nešto" dogodi?

Nešto se uistinu događa i dobri su izgledi da će događanje postati događaj, pa smo odlučili čitateljima pobliže pojasniti o čemu se radi.

"Riječ" je odavno prerasla okvire naše udruge, naravno na naše veliko zadovoljstvo. Suradnicima iz drugih udruga su vrata uvijek bila širom otvorena, pitanje "čiji" je glasnik nikad nitko nije postavljao. Nije bilo ni potrebno. Usprkos tome ostala je glasnik HKZ-a Wiesbaden naprosto zato, jer se uredništvo odgovorno za sadržaj, izgled i zastupane stavove sastojalo isključivo od članova te udruge i što je za svoja djela (izbor članaka) odgovaralo isključivo predsjedništvu iste udruge.

Treba li onda nešto mijenjati?

"Riječ" bi trebala postati ne samo sadržajno nego i pravno glasnikom svih onih hrvatskih udruga na području Rajne i Majne koje se oko toga dogovore. Uredništvo će se proširiti i odgovarati jednom zajedničkom tijelu sastavljenom od predstavnika svih udruga-sudionika. Naravno vrata za suradnike iz drugih udruga ostaju širom otvorena kao što su uvijek bila.

Što će čitatelji imati od toga?

To je bez dvojbe najvažnije pitanje! Pokušajmo zato lijepo poredati odgovore:

- više obavijesti, redovitije izlaženje, potpunija izvješća -

Više urednika će moći lakše i više obavijesti prikupiti, te potpunije i češće izvještavati o radu hrvatskih udruga i događajima vezanim uz hrvatsko iseljeničtvo. Ne zaboravimo ni "malu" razliku između urednika i suradnika, prvi su preuzeli obvezu, drugi su ipak samo dragovoljci.

- više raznolikosti, nove zamisli -

Nitko ne očekuje i nitko ne želi da svi urednici isto misle. Neće ni istim stilom pisati. Nije to ni moguće. Pojaviti će se nove rubrike, a neke dosadašnje se promijeniti ili možda nestati.

- veća naklada, širi krug čitatelja -

Budimo iskreni, još ne znamo točno kako povećati nakladu, jer je to povezano s većim troškovima tiska. Prijedloga ima dosta, pa ćemo valjda nešto smisliti. Uspijemo li povećati nakladu, lako ćemo s vama, čitateljima! Vidite koliko je to povjerenje.

Na kraju, oprostite što kasnimo. Mogli bi navesti mnoge dobre razloge, ali uvodnik je pri kraju...

Srdačno vas pozdravlja vaše (još uvijek staro)

Uredništvo

KAZALO

<u>Pisma čitatelja</u>	2
<u>Osvrt</u>	
Ivek Milčec: "Hrvatske bojne" u inozemstvu	2
<u>Hrvatski velikani</u>	
Ivica Košak: Nikola Tesla	5
<u>Iz života zajednice</u>	
Ivo Andrijević:	
Očuvati hrvatstvo za vlastito dobro	3
Kad pravda nije cilj nego sredstvo	7
Na rubu balkanskog ponora	9
<u>Promišljanja</u>	
Ante Bagarić:	
Die Alten, die Jungen und die Integration	11
<u>Iz rajnsko-majnskog područja</u>	
Anita Akmađić:	
Das Projekt „Bildung für ältere Migranten"	12
<u>Iz hrvatskih krajeva</u>	
Biserka Andrijević: Grad na Rječini	14
<u>Hrvatski film</u>	
Biserka Andrijević: Što sa sobom preko dana?	19
<u>Odjeci</u>	
Ljubica Mufić-Turić:	
Hrvatski je radost, a ne računica	20
<u>Književna stranica</u>	
Štefica Kolumbić: Miroslav Krleža	21
<u>Iz života zajednice</u>	
Ivo Andrijević: Večer pjesništva i glazbe	24
<u>Nove knjige</u>	
Ljubica Mufić-Turić: Zapisi srca	26
<u>In Memoriam</u>	
Grof Jakob Eltz Vukovarski	27
<u>Govorimo hrvatski</u>	
Jezični savjeti	28
<u>Iz hrvatske povijesti</u>	
Kornelija Reitel: Vareška željezara	31
<u>Iz hrvatskih udruga</u>	
I. Košak: Ein klassisches Konzert zum Abschied	30
Ivek Milčec: Savez hrv. društava u Berlinu	33
<u>Hrvatska matica iseljenika</u>	34
<u>Iz rajnsko-majnskog područja</u>	
I. Košak: Inovativno poduzetništvo u Hrvatskoj	36
<u>Iz života zajednice</u>	
Biserka Andrijević: Transatlantic	37
Biserka Andrijević: Roštilijada	38
<u>Iz hrvatskih udruga</u>	
Katica Kiš: Poklade u Mainzu	39
<u>Obavijesti</u>	40

Poštovano uredništvo "Riječi", glasnika HKZ-a Wiesbaden!

Tek sada, nakon što smo prošli kroz tunel bolesti od početka ove godine u stanju smo vam zahvaliti na poslanim glasnicima. Vaša Riječ nas oduševljava i s radošću i sa zanimanjem čitamo svaki prilog u njoj. Zahvaljujemo se srdačno svima onima, koji ulažu truda u povijesne događaje hrvatskoga naroda, opisujući što se sve našem narodu događalo kroz dugi niz godina i sa sviju strana. Uvijek se moramo zalagati da povijest bude i dalje učiteljicom života našeg naroda. Jer uvijek se rado zaboravlja i zataškava – mislim da smo bezuvjetno svjedoci toga. Naš narod je lakovjeran, pokoran "Sluga sam pokoran" – iz feudalnog doba, pa kad su drugi

narodi vidjeli kakvi smo, vrtjeli su s nama kako su htjeli. Najnoviji događaji u Hrvatskoj – kako se saznaje iz medija – govore o tome da su počela velika rovarjenja domaćeg neprijatelja, koji nije nikada mirovao, niti miruje, a niti će mirovati. Moramo izbjegavati svaku maglu, ma koje ona gustoće bila, jer je opasna. Ustrajmo, svatko na svome polju.

Kulturni prilozi koje donosite su također od važnosti za naš narod, kako bi bio ponosan na kulturu naših predaka.

Još jednom srdačna hvala uz lijepe pozdrave.

Štefica Šponar

"Hrvatske bojne" u inozemstvu

Večernjakov prvotrvanjski prilog "Obzor" donio je vrlo aktualan i zanimljiv prilog o deztererima tijekom Domovinskog rata. Nadamo se, da će se već jednom naći netko koji će takozvanu tabu temu (dezterstvo) razjasniti kako bi se za uvijek znalo tko je bio dragovoljac i ratnik a tko kukavica. To nam je, uostalom, svima skupa dužnost, kako zbog nas samih, ali još više zbog onih koji su za domovinu pali, bili ranjeni i mučeni u srpskim konc-logorima od Šida do Surdulice. Tko su deztereri? Deztereri su oni koji nisu željeli braniti svoj dom a bijegom preko državne granice našli su svoj mir i sigurnu egzistenciju u Frankfurtu, Münchenu, Stuttgartu, Berlinu, Beču, Grazu i mnogim drugim gradovima diljem Zap. Europe. Za hrvatske branitelje, i sve one nesretnike koji su na svojim leđima osjetili srpski opanak i Šešeljev "glogov kolec", deztereri su najgori šljam i izdajice koji se nisu odazvali pozivu ranjene domovine da ju brane od divljih Arkanovih i Martićevih hordi i četnika kapetana Dragana. *"Susjed i ja smo istoga dana dobili pozive. Ja sam za dva dana bio kod Nove Gradiške, a moj susjed na gradilištu u Stuttgartu. A to je izdaja domovine, ali i mene. Nije se pitao hoću li poginuti"* - priča za Večernjakov "Obzor" branitelj iz okolice Zagreba dodajući kako njegov susjed za dezterstvo nikada nije odgovarao, ali je zato iz Njemačke doveo novi "Opel" i punu štednu knjižicu. Bilo je i takvih "junaka" koji su na političke tribine, što su ih s istaknutim hrvatskim političarima priređivale kat. misije, kulturna društva i udruge, dolazili odjeveni u vojničke maskirne uniforme sa znakovljem hrvatskih dragovoljačkih postrojbi. Mnogima od nas u živom su sjećanju ostali pomalo smiješni prizori pred crkvama, u kojima se slavilo Boga na hrvatskome jeziku, kako nama nepoznati mladići na sve moguće načine pokušavaju upoznati hrvatske djevojke, rođene u Njemačkoj, da bi se kasnije to sve skupa pretvorilo u neku, često puta lažnu, ljubav koja bi,

zbog boravišne i radne dozvole, bila okrunjena brakom. Bilo bi vrlo zanimljivo čuti od tako na brzinu sklopljenih brakova koliko ih se do danas održalo i koliko su zapravo sretni. No nisu svi deztereri pobjegli "preko crte". Naime, zna se da su za vrijeme najžešćih borbi hrvatske bolnice bile prepune zdravih muškaraca koji su s plavim kuvertama i tzv. poznanstvima kupovali dijagnoze i tako izbjegavali odlazak na ratište. Naravno, nije svatko za prvu crtu bojišnice, ljude je strah, ali u ratu se bitke vode i u pozadini tj. netko treba biti u narodnoj zaštiti, gasiti požare, brinuti o starcima, o napuštenim i izgladnjelim domaćim životinjama itd. Znači dosta posla i obveza i za one koji se boje rata i možebitne pogibije. Međutim, za kupovanje lažnih dijagnoza i ovjerenih "povijesti bolesti", za koje se tada izdvajalo i po nekoliko tisuća DM, krivi su i nesavjesni liječnici koji su svojim potpisom na nepošten način stjecali bogatstvo ne mareći puno za nacionalne, humane i ljudske vrijednosti. Koliko je dezterera bilo, nitko sa sigurnošću ne zna. Vjerujemo kad Večernjakov izvor kaže da u Ministarstvu obrane i danas, cijelo desetljeće poslije rata, tvrde da "nema cjelovite evidencije o deztererima", a general Mate Laušić, prvi načelnik Vojne policije, koja je bila zadužena za hvatanje dezterera, nije će te tvrdnje i kaže kako je evidencija pohranjena u arhivima MORH-a. Na upit Večernjakovog novinara, koliki je po njegovom mišljenju broj dezterera, general Đuro Dečak je rekao da je uvjeren da nitko nema te podatke, a da ih je po njegovoj procjeni i nekoliko desetaka tisuća. Svi se slažu da je dezterera bilo pa bi bilo već vrijeme da se s mjerodavnog mjesta objavi bar približan broj onih koji su odbili braniti hrvatski dom, jer kako se takvima, u nedaj Bože nekom budućem ratu, može vjerovati da opet neće dati "petama vjetra" i u sigurnosti pričekati bolje dane ne mareći za sudbinu svojih susjeda i prijatelja.

Ivek Milčec

Očuvati hrvatstvo za vlastito dobro

U nedjelju, 2. travnja, je u Wiesbadenu u Hrvatskom župnom domu "Kardinal Franjo Kuharić" održana Izborna skupština HKZ-a Wiesbaden

Godišnja i izborna skupština okupila je ne samo dosta članova HKZ-a nego i goste: generalnog konzula RH u Frankfurtu, Petra Uzorinca, predsjednicu HKZ-a Mainz, Katicu Vraneša i predsjednika AMAC-a Duetschland, Ivicu Košaka.

Članovi i gosti na izornoj skupštini

Dobar odziv članova pozivu na izbornu skupštinu na više načina svjedoči o nesmanjenom zanimanju za održanje redovite hrvatske kulturne djelatnosti u Wiesbadenu i okolici i povjerenja da će to HKZ Wiesbaden nastaviti uspješno činiti. Najprije je to priznanje dosadašnjem predsjedništvu, ali je isto tako važna bila mogućnost izbora iz širokog kruga kandidata spremnih na preuzimanje odgovornosti, a svakako je i glasovanje utoliko pouzdanije što više glasačkih listića bude predano. Ne zaboravimo na kraju ni to da novi vijećnici, makar i podsvijesno, ipak drukčije pristupaju dužnosti kad ih obvezuje veći broj glasova.

Članovi prate prebrojavanje glasova

Otvarajući skupštinu i pozdravljajući nazočne predsjednik Ivo Andrijević je zahvalio na odzivu i izrazio uvjerenje u uspješan tijek skupštine, a gostima je zahvalio što svojim dolaskom pokazuju i dokazuju želju za nastavkom plodne suradnje koja svim hrvatskim udrugama u rajnsko-majnskom području pruža mogućnost za ostvarenje zajedničkih

projekta na koje bi se sami teško odlučili. Posebno vrijednom Andrijević je ocijenio podršku GKRH, jer je ona dokaz važnosti koju domovina pridaje iseljeništvu.

Gosti Katica Vraneša i Ivica Košak prenijeli su želje predsjedništva i članstva svojih udruga, HKZ-a Mainz i AMAC-a, za uspjeh u našem budućem radu i za još uspješnije buduće zajedničke projekte. Generalni konzul Petar Uzorinac izrazio je veliko zadovoljstvo što je usprkos drugim obvezama danas uspio naći vremena za sudjelovanje u našoj skupštini, jer rado i s velikim zanimanjem prati rad naše udruge i jer nazočne može osobno pohvaliti za njihovo zalaganje. Obećao je svu moguću podršku hrvatskim udrugama i njihovoj suradnji, jer to pridonosi obostranom boljitku iseljene i domovinske Hrvatske.

Generalni konzul Peter Uzorinac

Izvješće o radu u prošloj godini podnio je predsjednik Ivo Andrijević. Nije imao nimalo težak zadatak, jer o djelatnostima naše udruge redovito je sve napisano u glasniku "Riječi". Andrijević se na to i pozvao želeći ipak neke događaje istaknuti zbog njihovog značaja. To je prije svega bila uspješna proslava 15. obljetnice utemeljenja HKZ-a Wiesbaden s divnim koncertom Lidije Bajuk i zaključnim zajedničkim domjenkom s AMAC-om. Značajnim je također istaknuo provedeni tečaj služenja internetom, koji je ne samo pomogao polaznicima u upoznavanju tog novog beskrajnog izvora znanja i međusobnog povezivanja, nego je i gradsku upravu još jednom uvjerio u vrijednost naših projekta, pa su taj i materijalno pomogli. Možda isto značajnim, ali prije svega radosnim opisao je Ljetno slavlje Vijeća stranaca prošle godine na kojem je štand HKZ-a Wiesbaden uz

uvijek dobru posjetu njemačkih sugrađana opet posjetilo i mnogo Hrvata iz Wiesbadena i okolice, skoro kao u "stara" vremena. U svezi s navedenim priredbama, ali i svim drugim događanjima u zajednici, istaknuo je da su djelo kruga zauzetih i vrijednih članova HKZ-a koji s puno zalaganja i samozatajno s predsjedništvom dijele najveći dio tereta obimnih priprema, članova u koje se zajednica uvijek može pouzdati. Ponovio je, i kako sam kaže neće prestati ponavljati, koliko je dragocjena suradnja s Hrvatskom katoličkom župom koja dom "Kardinal Franjo Kuharić" pretvara u središte ne samo župnog i vjerskog, nego i kulturnog i prosvjetnog rada i općenito u mjesto hrvatskog okupljanja u Wiesbadenu i okolici.

Andrijević je svjesno skrenuo na temu možda neuobičajenu za jednu godišnju i izbornu skupštinu kad se kratko osvrnuo na sve osjetnije posljedice globalizacije na razvoj društva u Europi i Hrvatskoj. U želji za sve većim dobitcima svemoćni kapital ruši sve što mu se ispriječi na putu. Smetaju mu tisućljetne duhovne i moralne vrijednosti poput dobrote, plemenitosti, poštenja i časti, jer ga samo i jedino zanima što se više isplati i što veću dobit donosi. Smetaju mu čuvari tih vrijednosti, vjera i nacija. Vjera zato, jer u čovjeku vidi prije svega duhovno, a tek onda materijalno biće, a nacija zato, jer puku istog podrijetla, povijesti, jezika, kulture, vjere i običaja daje čvrst oslonac u očuvanju zajedničkih vrijednosti i na njima zasnovanom dostojanstvu. Kako svemoćni kapital nastoji te smetnje ukloniti bjelodano je po izbacivanju kršćanstva iz Europskog ustava, a bjelodano je i po vještom podmetanju da je voliti svoj narod isto što i mrziti sve druge narode, čime svako domoljublje i svako zalaganje za nacionalni boljitak ocrnjuje kao nacionalizam. Bjelodani su pritisci na Hrvatsku u svrhu slamanja nacionalne države, a osobito

zabrinjava što su u našoj domovini takva nastojanja pobudila nade popriličnog broja jalovih, tobože slobodoumnih, prodanih duša da će za protuhrvatsko pisanje i nastupanje biti bogato nagrađeni. Andrijevića jako brine moda zapostavljanja svega nacionalnog kao nečeg zastarjelog i nepriličnog globalnom svijetu, te poziva na očuvanje hrvatske pripadnosti i prepoznatljivosti kao najbolje zaštite sebe samog kao duhovnog bića.

Nakon predsjednikovih poticaja na razmišljanje trebalo je nastaviti s izvješćem rizničara Juraja Štambuka. Po tom su izvješću izdatci u prošloj godini bili povećani uglavnom proslavom 15. obljetnice, ali je stanje blagajne u potpunosti zadovoljavajuće.

Nazočni su izvješća prihvatili i jednoglasno razriješili dosadašnje predsjedništvo. Moglo se pristupiti imenovanju Izbornog odbora koji će voditi izborni postupak. U Izborni odbor su izabrani Marta Rimac, Kornelija Reitel i Nada Višak.

U prvom izbornom krugu je od dva kandidata za predsjednika ponovno izabran Ivo Andrijević. U drugom izbornom krugu je od 11 kandidata izabrano 8 vijećnika i viječnica: Stjepan Hlapčić, Biserka Andrijević, Edvin Bukulin, Juraj Štambuk, Blaženka Đurasek, Ružica Matanić, Mara Šimleša i Ivan Matotek. Time je novo predsjedništvo HKZ-a Wiesbaden zadržalo 5 starih i dobilo 4 nova člana.

Nakon obavljenih izbora i objavljenog ishoda prebrojavanja glasova, Marta Rimac je u ime Izbornog odbora čestitala novom predsjedništvu na izboru i pozvala na preuzimanje vođenja skupštinom. Novom predsjedništvu je tako pripala ugodna dužnost da se zahvale na povjerenju i pozovu članove na završni dio – druženje uz kavu i domaće slastice.

(IvAn)

Novoizabrano predsjedništvo se okuplja za zajedničku snimku

Nikola Tesla

Povodom 150. obljetnice rođenja Nikole Tesle, Republika Hrvatska je ovu godinu posvetila tom našem svjetski poznatom izumitelju i znanstveniku.

Nikola Tesla 1856. - 1943.

Nikola Tesla je rođen 10. srpnja 1856. u ličkom selu Smiljanu nedaleko od Gospića, koji je u to vrijeme u sastavu vojne krajine, pod izravnom upravom Beča. Krštenje je obavljeno 28. srpnja 1856. *ari vostočnoj pravoslavne crkvi, hrama sv. apostolov Petra i Pavla.* Pečka patrijaršija u čiju crkvenu jurisdikciju je pripadalo pravoslavno stanovništvo krajine, je bila ukinuta već 1766. Otac Milutin Tesla je napustio časničku službu u krajiškoj vojsci i zaređio se za svećenika, slično svom šogoru Petru Mandiću koji je nakon smrti žene izabrao redovničko zvanje u samostanu. Ovim njihovim odlukama prethodilo je sudjelovanje u krvavim ratovima vođenim od 1815. do 1819. kao i u brutalnom kaznenom pohodu karlovačkog korpusa 1835.-1836. Dotad oduševljeni oficiri carskog namjesništva, a sada u svećeničkoj službi zatiču katastrofalnu situaciju u kršćanskom odgoju krajišnika. Milutin Tesla piše u "Srbskom dnevniku" od 10. ožujka 1857. kako pravoslavna učilišta - *ne zaslužuju da nose ime kršćanske škole*, zbog manjka viših (znanstvenih) autoriteta. Petar Mandić posvećuje svoj život prosvjetiteljstvu. U njegovoj će biblioteci mladi Nikola pronaći knjige Descartesa, Kanta, Voltaira...

U krajini su postojale samo dvije mogućnosti višeg školovanja: vojna akademija ili bogoslovija. Teslu ne zanima niti jedno od njih, njega prate vizije tehničkih rješenja koje on želi pretvoriti u korisne naprave. Prijeti mu trogodišnje služenje u vojsci koje izbjegava skrivajući se godinu dana u šumi i planini. Izlaz iz krize obitelj pronalazi u vojnoj stipendiji na Višoj tehničkoj školi u

Grazu. Car Franjo Josip I ukida 1881. godine vojnu krajinu, već prije toga suspendirane su vojne stipendije. Nikola Tesla, unatoč izvanrednim ocjenama, napušta tehničku školu i pokušava se usavršiti kao autodidakt. Godine 1880. sluša u Pragu predavanja na Karlovu sveučilištu, a zatim odlazi u Budimpeštu i zapošljava se u Centralnom telegrafskom uredu ugarske vlade. Aktivno sudjeluje u izgradnji prve telefonske centrale u tom gradu, ali, što je za povijest elektrotehnike najznačajnije, Tesla u Budimpešti (1882) otkriva načelo okretnog magnetskog polja. Moramo napomenuti kako je Budimpešta u to vrijeme centar novovjekih izuma, Ányos Jedlik otkriva već 1861. dinamo bez permanentnog magneta. U pogonima poduzeća Ganz konstruiran je prvi prijenosni sistem izmjenične struje u kojemu se nalazi i transformator. 1883. je u kazalištu u Budimpešti postavljena rasvjeta s generatorom izmjenične struje. Tesla u svojim mislima razvija ovaj sistem do tehničkog savršenstva. Primjena tih zamisli u većim razmjerima bit će ostvarena tek u zemlji neograničenih mogućnosti.

U želji da svoje znanje primijeni u praksi, Tesla odlazi u Pariz i zapošljava se u centrali Edisonove tvrtke za Europu, gdje stječe velik ugled pa ga čak uspoređuju sa slavnim Edisonom. U srpnju 1884. godine, tri godine nakon ukidanja vojne krajine, Tesla stiže kao građanin trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije ilegalno u New York. Inženjer Tesla, ova titula mu je dodijeljena u Francuskoj, zapošljava se u Edisonovu laboratoriju, te ubrzo postaje jedan od njegovih najcjenjenijih suradnika. Međutim, želja da primijeni svoj sustav izmjenične struje, za razliku od sustava istosmjerne struje koji primjenjuje Edison, navodi Teslu da prekine suradnju s Edisonom i započne samostalni rad.

U proljeće 1887. godine Tesla osniva vlastiti laboratorij s isključivim ciljem: *"dalje usavršavanje strojeva izmjenične struje čiji je izumitelj Nikola Tesla"*. Uskoro slijede prijave njegovih patenta kojima zaštićuje svoj sustav proizvodnje, prijenosa i uporabe izmjenične struje, sustav koji i danas prevladava. Tesline patente otkupljuje poznati američki tvorničar, i sam izumitelj, George Westinghouse, koji će projektom temeljenim na Teslinim pronalascima pobijediti na natječaju za izgradnju najsuvremenije i najveće hidrocentrale toga vremena - hidrocentrale na slapovima Nijagare.

Na vrhuncu slave i uspjeha Tesla ipak ne prihvaća izvrsno plaćeno mjesto u Westinghousovoj tvornici već nastavlja dalja istraživanja u svom laboratoriju u New Yorku. Počevši od 1889. godine, kad konstruira svoje prve generatore struja visokih frekvencija, dobivajući uz to i vrlo visoke napone, ovaj će dio elektrotehnike postati težištem Teslinog daljeg rada.

Na tom području, do tada posve nepoznatom i neistraženom, Tesla će stići do genijalnih otkrića koja su danas osnova mnogih grana elektrotehnike (elektromedicine, radiotehnike, radarske tehnike...). Na žalost, mnoga njegova otkrića na ovim područjima bila su pripisivana drugim "izumiteljima", ali je s vremenom ova nepravda prema Tesli postupno ispravljana. Danas nema više nikakve sumnje u izvanrednu Teslinu zaslugu na rješavanju temeljnih problema u tim oblastima elektrotehnike, a predavanja koja je o strujama visokih napona i visokih frekvencija održao u SAD, Londonu i Parizu donijela su mu svjetsku slavu i mnogobrojna priznanja.

U 1892. godini Tesla, tada već poznati izumitelj i elektrotehnički stručnjak, boravi u Zagrebu na poziv tadašnjeg naprednog gradonačelnika dr. Milana Amruša da pomogne u elektrifikaciji grada. Tesla dolazi dobro pripremljen i s gotovim rješenjem, predlažući gradnju hidroelektrane u Lici i projekt elektrifikacije Zagreba uz cjelovit proračun kojim je isplativost projekta iscrpno prikazana. Do ostvarenja ipak nije došlo, jer je bilo nemoguće svladavati veliko nepovjerenje javnosti u tu novost. O njegovoj posjeti Zagrebu svjedoči spomen ploča na staroj gradskoj vijećnici, na zagrebačkom Gornjem gradu u Čirilometodskoj ulici.

Spomen-ploča na Staroj vijećnici u Zagrebu

Godine 1895. požar uništava Teslin laboratorij, a u njemu i sve strojeve i uređaje, kao i bilješke i tehničku dokumentaciju o njegovu dotadašnjem radu, što je Teslu vratilo gotovo na početak, a razvoj pojedinih njegovih izuma zaustavilo ili čak potpuno onemogućilo. Ipak, Tesla je uspio prebroditi i ovu tragediju, pa tijekom 1899. i 1900. godine izgrađuje svoj novi laboratorij u Coloradu gdje eksperimentira sa svojim najjačim transformatorima od kojih su neki razvijali napone i iznad 12 milijuna volta. Po povratku iz Colorada gradi na Long Islandu, nedaleko od New Yorka, za to vrijeme zaista divovsku radio-stanicu, koja je trebala omogućiti uspostavljanje veze sa svim krajevima svijeta. Međutim, Teslin krajnji cilj je još mnogo više od toga: on želi ostvariti bežični prijenos energije. To je i jedina njegova zamisao koju nije uspio ostvariti u praksi, jer (danas to znamo) ni teoretski

nije moguća. Uslijed nedostatka novca prisiljen je 1906. obustaviti radove na tom projektu, što znači i kraj njegovih istraživanja.

Einstein (lijevo) i Tesla (desno) prilikom jednog susreta

Ipak, Teslin neumorni um i dalje stvara nudeći ideje i konkretne prijedloge za naprave koje će pomoći čovječanstvu (uređaji za proizvodnju ozona, umjetnih gnojiva, zrakoplov s vertikalnim uzlijetanjem i slijetanjem, a posebno frikcionu turbinu (turbinu bez lopatica).

Počasni doktorat Sveučilišta u Zagrebu dodijeljen mu je 1926. na prijedlog Tehničkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Kraljevine SHS, a doktorsku diplomu mu je 6. kolovoza 1926. u New Yorku uručio prof. Milan Čalogović.

Na prijedlog bečkog znanstvenika Felixa Ehrenhafta, Tesla je 1937. kandidiran za Nobelovu nagradu. Međutim ovo zasluženno priznanje mu je ostalo uskraćeno.

Sve do svoje smrti on će tražiti načine da pomogne čovjeku, da svijet u kojem živimo učini naprednijim i humanijim. U hotelu "Newyorker" u New Yorku završava se 7. siječnja 1943. životni put Nikole Tesle. U trenutku smrti bio je osoba s najvećim brojem registriranih patenta u SAD-u. Američki Vrhovni sud potvrđuje 21. lipnja 1943. da je Tesla, a ne Marconi, izumitelj bežične radio veze.

Ivica Košak

Upućujemo na predavanje :

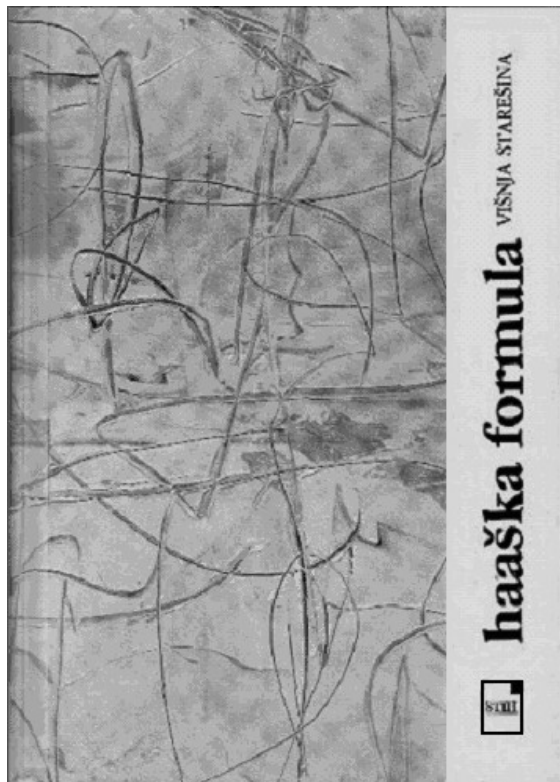
**Nikola Tesla -
Vom Mythos der freien Energie
Technische Innovationen
und deren soziale Nutzung**

Referent: Dipl.-Ing Ivan Košak

**Ort: Hotel Maritim, Würzburg
MONTAG, 23. OKTOBER 2006
Zeit: 19:00 Uhr**

Kad pravda nije cilj nego sredstvo

Višnja Starešina, novinarka i publicistica koja je desetak godina izvještavala sa suđenja u Haagu, bila dopisnica pri UN-u u Ženevi i odlično poznaje tajne ciljeve i razloge haaških sudskih postupaka, predstavila je 4. ožujka u Wiesbadenu svoju knjigu "haaška formula".

Nakon prve knjige "Vježbe u laboratoriju Balkan" Višnja Starešina je prošle godine izdala i svoju drugu knjigu, "Haaška formula", koja se na prvu nadovezuje, upotpunjava ju na jednom području koje običan neupućeni promatrač ne može razumjeti – Međunarodni kazneni sud u Haagu za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji, na engleskom skraćeno ICTY. Već sam izraz "sud" prvi je razlog zabuni, jer podrazumijeva težnju za pravednošću i u ocjeni žrtve i u osudi krivnje. Kad onda na "sudu" žrtva postane krivac, neupućeni će promatrač sebe okriviti da je nešto pobrkao, a neće mu biti ni na kraj pameti da je nešto pobrkao, a neće mu biti ni na kraj pameti da se uopće ne radi o brkanju, nego o pomno smišljenim potezima suda koji nikakve veze nemaju s težnjom za pravednošću, nego služe nečem mnogo "značajnijem" – postizanju određenih političkih ciljeva. Sud kao kazalište lutaka u kojem netko nevidljiv vuče konce? Običan, neupućeni promatrač će ovdje odustati, ali mi Hrvati bi svakako trebali barem prolistati knjigu Višnje Starešine, pogotovo što o izmišljenoj haškoj pravdi ne izvješćuje samo ona, nego i mnogi drugi, i ne samo Hrvati. Ona je

međutim godinama pratila rad suda iz neposredne blizine, osobno je upoznala suce, tužitelje, branitelje, žrtve, prave i "krive" krivce, njezin prikaz je potpuniji i sveobuhvatniji od drugih.

Predstavljanje knjige "Haaška formula" počelo je predstavljanjem spisateljice. O njoj i njezinom djelovanju govorio je dr. Stanislav Janović (nama dobro poznat zauzetošću svojom i svoje supruge u borbi za priznanje Hrvatske), koji je i pomogao u njezinom obilasku gradova u Njemačkoj. Višnja Starešina je od 1992. godine pratila rad UN-ove Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji u Ženevi, nazočila bezbrojnim, bezplodnim, međunarodnim mirovnim pregovorima i od samog početka pratila nastajanje i razvoj ICTY-a, podizanje optužba, tijek suđenja, upoznavała sudionike i istraživala povode i uzroke teško predvidivih i dvojbenih postupaka.

Politička mjerila u (ne)podizanju optužnica

U svom izlaganju Višnja Starešina je dala niz primjera koji potvrđuju da ICTY nije utemeljen s jednim ciljem istraživanja i kažnjavanja ratnih zločina, štoviše da mu to nikad nije bio ni glavni cilj. Vidljivo je to već iz imenovanja sudaca i tužitelja bez ikakvog iskustva u međunarodnom kaznenom pravu, u nepostojanju prethodnih jasnih dogovora i određivanja pravnih temelja za podizanje optužnica, u prvim optužnicama za koje su se pravni temelji naknadno tražili, ugovarali i stvarali prema potrebi. Politička mjerila u dizanju optužbi bjelodana su iz potpunog nezanimanja tužiteljstva za ulogu jugoslavenskog političkog i vojnog vodstva u pripremi, pokretanju i vođenju osvajачkog rata protiv Hrvatske kao i stvaranju i opremanju "srpske pobune". Svojom tvorevinom, "srpskom pobunom", jugoslavensko je vodstvo u potpunosti upravljalo, bez materijalne i stručne pomoći tog vodstva ne bi je ni bilo i uistinu je ukinuta naredbom za masovni odlazak Srba. Izostavljanje Jugoslavije iz optužnica nije slučajno, jer time od napadačkog i osvajачkog rata prividno preostaje samo – pobuna!

Žrtva kao krivac

Nakon haškog izvrtanja naravi sukoba, izvrtanje krivice je logičan sljedeći korak. Po haaškoj logici, Hrvatska je pobunu mogla ugušiti za samo tri dana,

jer eto, nije prezala pred zločinom! No haaško izvrtanje time ni izdaleka nije završeno. Tu je još muslimanski napad na dijelove BiH koje su Hrvati obranili i u koja su izbjegli bezbrojni muslimanski prognanici tražeći i nalazeći spas. U muslimanskom su napadu Hrvati protjerani iz velikih dijelova područja koje su nadzirali, no to nije smetnja da danas ne bi bili optuženi – za napad na muslimane!

Politika na štetu Hrvatske

Višnja Starešina razotkriva ICTY kao mjesto gdje nije pravednost temelj za političke odluke, nego gdje političke potrebe određuju kako će izgledati "pravda". Kako takva iskrivljena pravda šteti najviše Hrvatskoj, jasno je da politika kojoj takva pravda treba mora biti u sukobu s hrvatskim težnjama. To je politika koja Hrvatsku želi prikovati na Balkan, spriječiti njen samostalan put u Europu, otkloniti moguću hrvatsku preprijetu uspostavi nadzora nad Balkanom. Zato je od presudne važnosti za Hrvatsku da poduzme sve što može kako bi onemogućila haaško izvrtanje pravde i krivnje.

Hrvatska nesposobnost

Hrvatska međutim ne poduzima ništa. Starešina ne optužuje olako hrvatsko državno vodstvo, ne samo sadašnje nego i sva prijašnja, ona duboko zabrinuta

opominje da se Haag konačno mora shvatiti kao prijetnja državnim ciljevima, a ne samo kao mjesto gdje se žrtvovanjem nekoliko generala naplaćuje cestarina na autocesti prema Europi.

Nameće se pitanje kakvi su izgledi Hrvatske da sebi izbori čvrsto mjesto u Europi i u međunarodnoj zajednici, ako s jednim sudom ne može izaći na kraj? Kad će se naći političari koji će mimo svih stranaka i ideoloških opredjeljenja znati dogovoriti dugoročnu strategiju jačanja hrvatske države? Kad će izvori slabosti koji Hrvatsku izjedaju iznutra, poput potkupljivosti ili dobivanja položaja po vezi umjesto po sposobnosti, biti odlučno otklonjeni?

Starešina vrlo duhovito ocrtava haaške nelogičnosti, nedosljednosti, čak besmislice. Vješta podrugljivost ipak nije cilj nego način za upućivanje na zaključak kako iz najvećih besmislenosti uz odgovarajuću političku podršku mogu nastati ozbiljno shvaćene tvrdnje. Knjigu Višnje Starešine treba pročitati kako bi shvatili da ćemo dobiti samo ono što vlastitim snagama, upornošću i trudom izborimo. Čak i za pravdu se treba izboriti, ni ona nije uzvišena, jasna, jedina i neupitna. Sud u Haagu je školski primjer njene silne rastezljivosti.

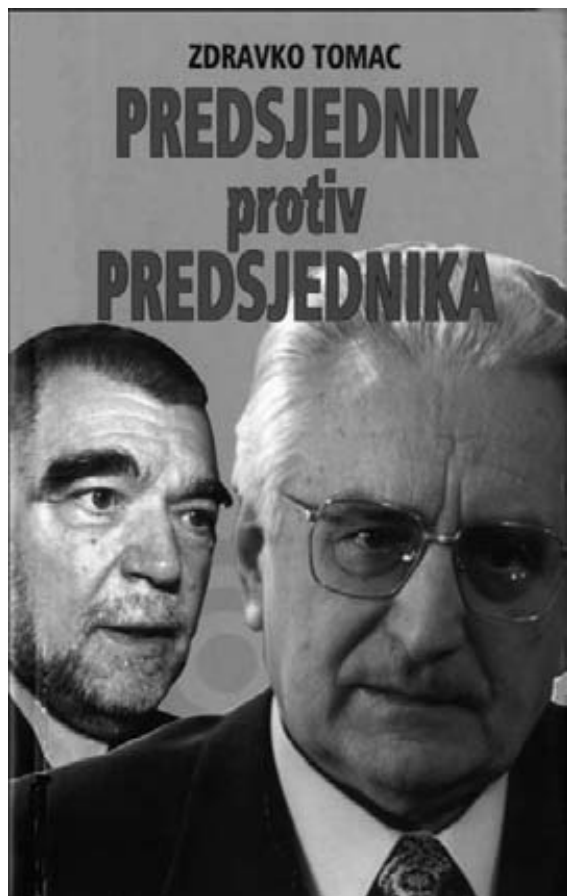
(IvAn)

Dr. Stanislav Janović predstavlja Višnju Starešinu

Na rubu balkanskog ponora

Prof. dr. Zdravko Tomac je na poziv HKZ-a Wiesbaden i Hrvatske župe 19. ožujka, u Hrvatskom župnom domu u Wiesbadenu predstavio dvije nove knjige.

Još nam je u živom sjećanju boravak prof. dr. Zdravka Tomca u Wiesbadenu pred godinu dana, kad je – predstavljajući svoju knjigu "Predsjednik" – već najavio nastavak te knjige (vidi "Riječ" broj 38). U živom su nam sjećanju ostala njegova mirno izgovorena, ali krajnje ozbiljna upozorenja o potezima i planovima zapada pogibeljnim za hrvatsku samostalnost. Tada je većina slušatelja bila zatečena, ne samo njegovim tvrdnjama, nego još više spoznajom da su nešto slično i sami nejasno slutili, ali uvijek iznova s nevjericom odbacivali. Tek je pokoji pojedinac, ne htijući vjerovati Tomčevim upozorenjima, nastojao u svemu prepoznati samo vješto prodavanje knjige.

U godinu dana se mnogo toga dogodilo: Hrvatska je (po tko zna koji put) nakratko povjerovala da je jednom nogom već u Europi usprkos činjenici da je početak pregovora za puno članstvo iznuđen ucjenom u oštrom europskom sukobu, a nikako ne nekom europskom slogom, odmah je za to spremno platila račun uhićenjem generala Gotovine, dogodilo se odbijanje europskog ustava u dvije zemlje dok je treća požurila da otkáže glasovanje, u Haagu je Hrvatska ostala jedina optužena,

jer su dva srpska optuženika za genocid i zločin protiv čovječnosti – Babić i Milošević – umrli nasilnom smrću službeno proglašenom samoubojstvom, a druga dva srpska zločinca – Mladić i Karadžić – sada pogotovo neće u Haag, neki visoki europski dužnosnici odjednom su počeli glasno razmišljati o "pretijesnoj" Europi u kojoj se čak i za malu Hrvatsku jedva može naći mjesta, drugi pak, kao po dogovoru, oživljavaju zamisao zvanu "Zapadni Balkan".

Nakon takve godine je ponovni susret s Tomcem i njegovom drugom knjigom daleko više u znaku pitanja "što nam je činiti?", nego "što se događa?". Tomac u svom novom djelu "Predsjednik protiv predsjednika" na sukobu dvojice državnika i dviju politika ukazuje na nepovoljna međunarodna kretanja kojih bi žrtva lako mogla postati Hrvatska, ne pokaže li odlučnost i jedinstvo u obrani vlastite opstojnosti. Pri tome Hrvatska nije u središtu tih kretanja nego na njihovom rubu, ali je u očima velikih dobrodošlo sredstvo za postizanje daleko važnijih ciljeva. Sredstvo naravno ne može imati vlastitu volju nego mora služiti onomu komu treba. Zato se nastoji Hrvatsku, nastalu na državotvornoj zamisli u kojoj je Franjo Tuđman imao odlučujuću ulogu, sustavno slabiti i to najprije stvaranjem iskrivljene slike o Tuđmanu, zatim postupnim osporavanjem njegove državotvorne zamisli, da bi se na kraju i ostvarenje te zamisli – nezavisna Hrvatska – moglo osporiti. Mnogi utjecajni Hrvati, a Mesić je samo jedan od njih, slijede takva nastojanja i promiču tuđe, a ne hrvatske ciljeve. To rade iz jadne i bijedne, ali i vrlo opake uskogrudne sebičnosti, željni brzog osobnog uspjeha i uspona koji im se pričinja moguć samo uz pomoć "europskih gospodara". Teško ih je prokazati zbog podrške koju dobivaju sa svih strana, od europskih moćnika, od protuhrvatski opredijeljenih medija, od gospodarstva ovisnog o stranim vlasnicima. Tomac to dokazuje bezbrojnim primjerima od kojih su nam mnogi vrlo dobro poznati.

Tomac kao vrsni poznavatelj i tumač svjetskih zbivanja navodi sukobe koji bi za Hrvatsku mogli imati teške posljedice. Amerika se pribojava ne samo Kine nego i snažne, ujedinjene Europe, pa se služi tradicionalno čvrstim vezama s Velikom Britanijom da pomoću nje ometa europski dogovor. Britanci uz pomoć Amerike žele ostvariti premoć u Europi, a glavnu preprijetku vide u njemačkom utjecaju, pogotovo među novim članovima u srednjoj i istočnoj Europi. Slabljenje tog utjecaja na Balkanu je izravno povezano sa slabljenjem Hrvatske. Jačanje srpskog i muslimanskog dijela Bosne i Hercegovine na štetu Hrvata također je u ulozi slabljenja njemačkog utjecaja, a ujedno služi i Americi da podrškom muslimanima usred Europe dokaže da ratovi u

Iraku i Afganistanu, a uskoro možda i u Iranu nisu upereni protiv Islama, nego jedino i isključivo protiv terorizma. Borba za političku prevlast je usko vezana s borbom za gospodarsku nadmoć, a da globalizaciji i velikim i moćnim svjetskim tvrtkama smetaju nacionalne granice već je duže vremena bjelodano. Tomac u konačnici globalizacije vidi pretvaranje naroda (prvo malih, a zatim i velikih) sa svim svojim jezičnim, kulturnim i običajnim značajkama i sustavom moralnih i duhovnih vrijednosti u bezličnu masu potrošača, zanimljivih još samo po tome što, koliko, kako i kada kupuju.

Na najvažniji dio predstavljanja svoje knjige – na pitanje "što nam je činiti?", Tomac je potrošio najmanje vremena. Razlog leži u jednostavnom, kratkom i jasnom odgovoru: s jedne strane treba širiti svijest o teškom trenutnom položaju hrvatskog naroda, društva i države i s druge strane treba okupiti političke i intelektualne snage oko nekoliko bitnih točaka vezanih uz obranu hrvatske samostalnosti, prelazeći preko ostalih, manje važnih razlika. Svijest u narodu o pogubnoj politici poslušnosti i sluganstva tuđincima i podrška odlučnom zastupanju državnih interesa uz zalaganje uglednih znanstvenika, političara, gospodarstvenika, umjetnika, športaša i općenito djelatnika iz javnog života utjecat će na državno vodstvo da uvidi besmisao iscrpljujućeg trčkanja za Europom koje nas mnogo napora i odricanja košta, a ipak nikako da nas odmakne od Balkana. Zar može uopće biti dvojbe oko toga gdje nam je bolje – u Hrvatskoj bez Europe ili na Balkanu bez Hrvatske?

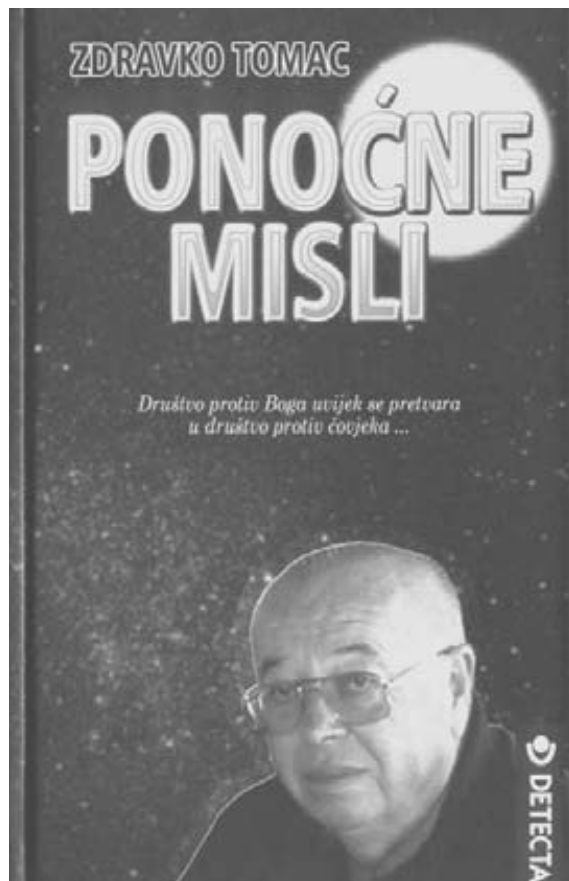

Z. Tomac i upravitelj nakladničke kuće, Ante Matić

Za svoju drugu knjigu "Ponoćne misli" Tomac kaže da "je najbolje što je dosad napisao", naravno misleći na njenu duhovnu vrijednost. Svjestan je međutim da će ta knjiga za neko vrijeme ostati u sjeni njegovih knjiga o trenutnom stanju u Hrvatskoj, što uostalom smatra sasvim prirodnim. U knjizi "Ponoćne misli" upoznajemo jednog drukčijeg Tomca, onog koji desetljećima ostaje u sjeni političara i društvenog djelatnika, ali zato nije manje zanimljiv i značajan.

Svih tih desetljeća Tomac u trenucima mira i povučenosti razmišlja o čovjeku i njegovoj povezanosti s božanskim. Govorim o desetljećima zato što su "Ponoćne misli" dugo nastajale, dugo sazrijevale od slutnje i osjećaja do jasno uobličenih misli i sustavno povezanih poimanja, uredno skupljenih i pojašnjenih u jednoj knjizi.

Tomac priznaje mnoge dvojbe koje su prethodile pisanju knjige, mnoga pitanja. Zapisivao ih je u dnevnik i uvijek iznova o njima razmišljao, tražio rješenja i odgovore. Istražujući čovjekovu duhovnost Tomac nailazi na božansko u čovjeku, a uništenje te duhovnosti nemilosrdnim potiskivanjem duhovnih vrijednosti i nametanjem onih materijalnih kao jedino važnih smatra izravno uperenim protiv čovjeka, protiv božanskog u njemu, a time i protiv Boga.

Tomac se u svojoj knjizi posebno bavi jednim osobitim vidom slabljenja duhovnih vrijednosti – nijekanjem domoljublja – i strahuje hoće li se hrvatski narod moći oduprijeti izazovima globalizma. Odrekne li se hrvatski narod (pod vodstvom kojekakvih Mesića, primjedba pisca) svoje posebnosti i prepoznatljivosti, zaslijepe li ga obećanja o lakom i brzom materijalnom blagostanju (u Europi, na primjer), kako će onda hrvatski čovjek, jedinka, uspjeti sačuvati ponos i dostojanstvo? Kako će uspjeti sačuvati ono praiskonsko božansko u sebi?

Na predstavljanje knjiga Zdravka Tomca došlo je iznimno mnogo posjetitelja, dvorana Hrvatskog župnog doma je bila prepuna. To jasno govori o bojaznima hrvatskog iseljenika i pitanjima koja ga sve više muče: ide li Hrvatska pravim putem, zna li hrvatsko vodstvo štititi državne interese, gubimo li u miru bitku koju smo u ratu uz velike žrtve dobili.

Nastup Hrvatskog župnog zbora u čast i u znak dobrodošlice prof. dr. Zdravku Tomcu, bio je ujedno poruka svima u dvorani da se ne smije klonuti duhom. Vrlo su lijepo otpjevali dvije pjesme: domoljubnu i duhovnu. Hvala im na ohrabrenju koje smo osjetili.

(IvAn)

Die Alten, die Jungen und die Integration

Mit dem Beginn des Jahres 2006 dringt eine gesellschaftliche Entwicklung in das öffentliche Bewusstsein, die schon lange von der modernen Sozialwissenschaft vorausgesagt worden ist. Es stehen zwei Themen im Mittelpunkt, die mit den Schlagzeilen „Die Deutschen sterben aus“ und „Einbürgerungstest“ verbunden sind. Dabei geht es zum einen um den fehlenden Nachwuchs in Deutschland und die damit erforderliche Reform des Alterssicherungssystems, zum anderen um die Einführung einer aktiven Integrationspolitik.

Rente und Integration bezeichnen auch zwei wichtige Aspekte für die zukünftige Entwicklung der kroatischen Gemeinden in Deutschland. Sie sind möglicherweise überlebenswichtig und stellen die Gemeindemitglieder vor große Herausforderungen. Deren Wahrnehmung fällt den Betroffenen jedoch schwer, da sie größtenteils immer noch nicht mit den eigenen Vorstellungen übereinstimmt. Seit dem Beginn der Zuwanderung von Kroaten aus den unterschiedlichen Gebieten des ehemaligen Jugoslawien dominierte die Überzeugung, früher oder später in die verlassene Heimat zurück zu kehren. Dies sollte spätestens mit dem Eintritt in das Rentenalter eintreten. Doch eine große Zahl derer, die solche Pläne hatten, befindet sich nunmehr in einer anderen Situation. Die Rückkehr ist in weite Ferne gerückt, womit aus den ehemaligen „Gastarbeitern“ endgültig Migranten geworden sind. Anders sieht es hingegen bei den nachfolgenden – zweiten und dritten – Generationen aus. Deren Integration in die deutsche Gesellschaft verläuft trotz all der Probleme vergleichbarer anderer Migrantengruppen zunehmend positiv. Sie fügen sich zunehmend und nahtlos in das bestehende soziale Umfeld ein.

Infolge der beiden Entwicklungen entstehen neue Herausforderungen für die kroatischen Gemeinden. Auf der einen Seite steht die ältere Generation mit einem großen Bedürfnis nach Zuwendung, da sie trotz aller Einbindung in die deutsche Gesellschaft noch zahlreichen Beschränkungen in ihrer Bewegungsmöglichkeit unterliegt. Auf der anderen Seite steht die jüngere Generation, die sich in die Gesellschaft wesentlich besser integriert hat. Deren Interessen stimmen durchaus stärker mit denen der Deutschen überein, so dass sie auch eine entsprechende Lebensausrichtung entwickelt haben. Während die Integration der Jüngeren in die deutsche Gesellschaft weiter fortschreitet, treten die integrativen Defizite der

Älteren immer deutlicher hervor. Sie bleiben in Deutschland, brauchen aber noch ihr altes Stück Heimat, weil sie mit all ihren Gefühlen und Erinnerungen dort sind. Zugleich werden sie mit einer rasanten gesellschaftlichen Entwicklung konfrontiert, die sie an ihre Grenzen stoßen lässt.

In Anbetracht beider Entwicklungen zeigt sich allerdings auch, dass sich die ältere und die jüngere Generation zunehmend voneinander weg bewegen. Was dies im einzelnen bedeuten kann, lässt sich sehr gut am Beispiel der Migrantenarbeit in der Kroatischen Katholischen Gemeinde Frankfurt am Main erkennen. Dort werden in Zusammenarbeit mit der Katholischen Erwachsenenbildung und der Kroatisch-Europäischen Kulturgesellschaft im Rahmen des Projektes „Bildung für ältere Migranten“ verschiedene Kurse angeboten, um die Bildungsmöglichkeiten für die älteren Gemeindemitglieder zu erweitern. Ihnen soll eine aktive Freizeitgestaltung ermöglicht und zugleich neues Wissen vermittelt werden, welches sie im Alltag weiternutzen können. Mit den körperlichen Aktivitäten im Tanzkurs oder in der Wirbelsäulengymnastik wird aber auch die Gelegenheit eröffnet, aktiv die eigene Gesundheit zu fördern.

Mit dem Programm wird aber auch eine Entwicklung erkennbar, die sich schon seit einigen Jahren angebahnt hat. Das Engagement der zweiten und dritten Generation innerhalb der kroatischen Gemeinde nimmt ab, während sich ein immer höherer Angebotsbedarf bei der älteren Generation entwickelt hat. Trotz theoretisch gut durchdachter Konzepte, wie diesem Bedarf begegnet werden soll, gibt es ein Personalproblem. Es fällt zunehmend schwer, „qualifizierte“ Kräfte für ein ehrenamtliches Engagement zu gewinnen. Insbesondere die Bereitschaft, sich selbständig im Sozialbereich aktiv zu betätigen und Verantwortung zu übernehmen, nimmt bei den jüngeren Generationen ab. Ein Grund liegt unter anderem darin, dass das „Kroatische“ nicht mehr die Anziehungskraft hat, die es noch bis in die 90er Jahre hinein hatte. Zudem kommen die Jüngeren auch mit den gesellschaftlichen Alternativangeboten zurecht, die meist viel attraktiver erscheinen. Eine Stadt wie Frankfurt bietet eine riesige Auswahl an Möglichkeiten aktiver und passiver Freizeitgestaltung. Warum am Wochenende noch in das kroatische Gemeindezentrum gehen und unbezahlte Sozialarbeit leisten, wenn zig Bars, Diskos, Konzerte, Stadtfeste etc.

mit passivem Konsum locken? Zudem ist der wirtschaftliche Überlebenskampf stärker als bisher in den Gesellschaft- und Bewusstseinsmittelpunkt gerückt. Acht Stunden Arbeit täglich und dann Familie und Freizeit sind schon lange passe. Jede freie Minute wird für möglichst stressfreie Erholungsaktivitäten genutzt. Letztlich kennt die zweite und dritte Generation die Probleme der ersten Generation auch nicht aus eigener Erfahrung und kann sie daher nur schwer nachvollziehen.

Ein Ausweg aus dieser Personalproblematik zeichnet sich derzeit nicht ab und ist damit eine der wesentlichen Hürden, die es bei der Gestaltung der Bildungsangebote zu überwinden gilt. Zugleich zeigt sich darin auch, dass die Integration der jüngeren Kroaten in die deutsche Gesellschaft voranschreitet. Dies führt letztlich dazu, dass sich die kroatischen Gemeinden und Kulturvereine in Deutschland mit der Zeit verringern oder sogar ganz verschwinden.

Ante Bagarić

IZ RAJNSKO – MAINSKOG PODRUČJA

Das Projekt „Bildung für ältere Migranten“

In der Kroatischen Katholischen Gemeinde Frankfurt am Main werden Bildungsangebote für ältere Migranten unterbreitet

Die so genannten „Gastarbeiter“ kamen in den Jahrzehnten nach dem Krieg um in Deutschland zu arbeiten. Sie waren auf der Suche nach einer besseren Zukunft, die sie in ihrer Heimat nicht sahen. Bei ihnen, aber auch quer durch die deutsche Gesellschaft, herrschte die Überzeugung vor, der „Gast“ werde eines Tages in die verlassene Heimat zurückkehren. Mit den Jahren der Arbeit im „Gastland“ gründeten sie Familien, kauften Wohnung und Häuser, fanden neue Freunde und verwoben ihr Leben immer mehr mit Deutschland. Letztlich war für viele die Heimat nicht mehr die, die sie verlassen hatten und sie entschieden sich hier zu bleiben. Viele ältere Migranten in Deutschland denken nicht mehr an eine Rückkehr, sei es wegen der Gewöhnung an die hiesigen Lebensumstände, sei es wegen der gesuchten Nähe zu den Kindern und Enkeln. Hinzu kommt, dass der Eintritt ins Rentenalter für die meisten Migranten, nicht anders als auch für viele Deutsche, mit einem Umbruch verbunden ist. Der alltägliche, gewohnte Gang zur Arbeit fällt weg und die neu gewonnene Zeit muss mit neuen Inhalten aufgefüllt werden. Die in jahrzehntelanger Berufstätigkeit erlangten Kenntnisse und Erfahrungen, mit denen ein Teil der täglichen Aufgaben routiniert und sicher bewältigt wurde, verlieren auf einmal an Bedeutung. Stattdessen rückt der Alltag mit seinen zahlreichen Herausforderungen stärker in den Vordergrund.

Ob sich bei dieser Veränderung des Lebensablaufs Hindernisse ergeben, hängt insbesondere mit dem Vorhandensein der notwendigen Sprach- und Technikenkenntnisse zusammen. Die immer schnellere Technisierung unterschiedlicher Lebensbereiche fängt beim Abwiegen von Obst im Supermarkt an und geht über Einstellung des Fernsehers bis hin zur Bedienung des eigenen Autos. Begleitet wird dies von einer

technisierten und mit Anglizismen durchsetzten Sprache, die vielen Menschen unverständlich bleibt. Bei vielen älteren Migranten tritt dies noch stärker hervor, da sie immer noch grundsätzliche Probleme mit der deutschen Sprache haben und nur sehr dürftige technische Vorkenntnisse besitzen. Die Gefahr einer zunehmenden gesellschaftlichen Ausgrenzung rückt dadurch immer näher und es wird zunehmend wichtig, dieser Entwicklung mit den richtigen Gegenmaßnahmen zu begegnen.

Zu diesen Maßnahmen gehört auch das Projekt „Bildung älterer Migranten“ in Frankfurt am Main, das von der Katholischen Erwachsenenbildung initiiert worden ist. In Zusammenarbeit mit unterschiedlichen Trägern, Vereinen und Gemeinden möchte das Projekt dazu beitragen, dass der Mangel an Bildungsangeboten mit integrativer Funktion behoben wird. Älteren Migranten soll ermöglicht werden, durch Lernen und Bildung den Lebensabend nach dem Beruf mit neuen Inhalten zu füllen und dadurch Glück, Anerkennung und Wertschätzung zu erfahren. Erfahrungen zeigten, dass auch im Leben „50+“ Migranten neue Interessen entdecken, die deutsche Sprache lernen, gerne von ihrem Leben erzählen, mit ihren Fähigkeiten gebraucht werden und neue Begegnungen und Kontakte suchen. In dem Projekt haben muttersprachliche Gemeinden und Einrichtungen untersucht und ausprobiert, warum „Lernen“ im Alter sinnvoll ist und wie es gelingen kann. Hierzu haben sich Katholische Erwachsenenbildung, das Amt für multikulturelle Angelegenheiten der Stadt Frankfurt am Main, der Caritas Fachdienst für Migration und das Internationale Familienzentrum vernetzt und mit Förderung des Landes Hessen ihre Kompetenzen zur Verfügung gestellt.

Am 23. März 2006 fand unter der Leitung von Dr. Hans

Prömper von der Katholischen Erwachsenenbildung der Abschlussworkshop mit dem bezeichnenden Titel „Denn sie bleiben hier...“ statt. Dieser richtete sich an Multiplikatoren, Engagierte und Interessierte in den kirchlichen Gemeinden und in der Fachöffentlichkeit mit dem Ziel Ergebnisse, Perspektiven und Fragen bei der Durchführung des Projektes zu diskutieren. Der Workshop lieferte Daten zur Situation und zu Lernwünschen älterer Migranten in Frankfurt und sollte als Anregung zur Weiterarbeit dienen. Dabei gab es auch ausführliche Darlegungen zur Umsetzung des Projektes. In Gesprächsrunden wurden die einzelnen, innerhalb der beteiligten Gemeinden konkretisierten Bildungsangebote vorgestellt. Dabei kamen nicht nur die Erfolge, sondern auch die noch zu bewältigenden Herausforderungen zur Sprache. Im Hinblick auf eine effektivere Arbeit der einzelnen Beteiligten und eine bessere Angebotsabdeckung wurde schließlich erörtert, wie sich erste Ansätze zur Bildung eines engeren Netzwerks zwischen den Projektträgern, Gemeinden und Vereinen bilden ließen.

Übereinstimmung bestand bei allen Beteiligten darin, dass in Deutschland, unabhängig von einer Einteilung in Deutsche und Migranten, ältere Menschen für Bildungsveranstaltungen immer noch schwer erreichbar seien. Dies wiege umso schwerer, als sie zugleich ein großes Wissens- und Erfahrungspotential besitzen und weiterhin auch aktiv sein möchten.

Prof. Dr. Gerhard Knip von der Initiative „Bildungsgerechtigkeit“ vom Forschungsinstitut für Philosophie in Hannover sieht die lebensbegleitende Bildung sogar als Frage der Gerechtigkeit. Danach sei in der heutigen Zeit ein rasanter Fortschritt zu beobachten. Es bilde sich eine Wissensgesellschaft heraus, die alle gesellschaftlichen Subsysteme und Lebensbereiche durchdringe, zugleich jedoch durch die verschiedenen Bildungsangebote überhäuft erscheine. Wichtig sei, so Prof. Knip, dass sich „in unserer Gesellschaft das Ich als Individuum in der Pluralität“ wiederfinde. Durch diese Einbettung und Differenzbildung in der Gesellschaft solle sich der Mensch „patch-work Identitäten“ aneignen. Letztlich stelle sich damit der Zugang zu Bildung als „soziale Frage“ dar. Um diese Frage sachgerecht zu beantworten, bedürfe es eines abgestimmteren Zugangs zur Bildung. Voraussetzung für den allgemeinen Zugang zu Bildungsinstitutionen oder Kursen in den Gemeinden, sei zunächst die Möglichkeit der Nutzung von Räumlichkeiten sowie kompetentes Personal zur Durchführung der angebotenen Kurse. Zentral sei zudem ein gut durchdachtes und ansprechendes Kursangebot, welches die Zielgruppe zum mitmachen animieren solle. Um Bildungsveranstaltungen auch für ältere Menschen zugänglich zu machen, müssten

insbesondere die spezifischen Hindernisse beachtet werden, die dem entgegenstehen. Dies können beispielsweise Sprache, Vorbildung und soziale Situation sein. Schließlich sei auch zu berücksichtigen, dass es einiges an Überwindung kosten kann, sich nach all den Jahren wieder in den Unterricht zu begeben. Hier müsse die Zielgruppe kontinuierlich auf unterschiedlichen Wegen angesprochen werden, da nicht unmittelbar mit einer Aktivierung der Migranten gerechnet werden könne.

Im Rahmen einer Gesprächsrunde mit einzelnen Beispielen aus den Gemeinden hat auch die Kroatische Katholische Gemeinde Frankfurt am Main ihre Ansätze zur Umsetzung von Bildungsangeboten für ältere Migranten vorgestellt. In Zusammenarbeit mit der Kroatisch-Europäischen Kulturgesellschaft ist ein facettenreiches Kursprogramm aufgestellt worden. Ausgangspunkt für dessen Ausgestaltung sind Interviews, die im Vorfeld unter Leitung der Katholischen Erwachsenenbildung mit älteren Migranten aus verschiedenen muttersprachlichen Gemeinden und Vereinen geführt wurden.

Als Ergebnis dieser Untersuchung werden nunmehr auch in den Räumlichkeiten der Kroatischen Katholischen Gemeinde in Frankfurt folgende Angebote unterbreitet:

- Tanzkurse für Anfänger und Fortgeschrittene,
- Deutschkurse für Anfänger und Fortgeschrittene,
- Englischkurs,
- Wirbelsäulengymnastik, sowie
- Computerkurs für Anfänger.

Dabei erfreuen sich insbesondere die Tanzkurse großer Beliebtheit. Bei den übrigen Kursen ist die Resonanz zwar noch verhalten, allerdings zeigen sich die bisherigen Teilnehmer sehr zufrieden mit der Organisation und kompetenten Durchführung der Kurse. Hierbei spielt auch eine Rolle, dass sich die Möglichkeiten der Kommunikation mit dem Zielpublikum bislang auf die sonntägliche Ankündigung nach der Messe oder die Bekanntmachung im Gemeindeblättchen beschränken. Als effektivstes Kommunikationsmittel hat sich bislang die „Mund-zu-Mund-Propaganda“ erwiesen. Allerdings braucht es mehr an Zeit bis es sich „rumgesprochen“ hat, dass solche Kurse für ältere Migranten bestehen. Trotz dieser Schwierigkeiten ist nun ein Ausgangspunkt vorhanden und mit einigen zusätzlichen Bemühungen dürfte sich der angestrebte Erfolg einstellen. Allerdings muss auch stets vor Augen geführt werden, dass dies, so Johannes Oberbandscheid vom Bildungswerk der Diözese Limburg, „trotz toller Anfänge erst der Anfang ist“.

Anita Akmadža

Grad na Rječini

Rijeka –najveća hrvatska luka i glavni grad Primorsko-Goranske županije

Rijeka u drugoj polovici XVII. st.; Valvasor

Rijeka se smjestila na strmoj obali Kvarnerskog zaljeva, na sjevernom dijelu Jadrana, gdje Mediteran najdublje ulazi u europski kontinent. Ona je u središtu turistički najrazvijenijeg dijela Hrvatske, nedaleko Opatijske, Crikveničke i Vinodolske rivijere te Istre i kvarnerskih otoka, ali i pod Učkom i Risnjakom, pa se s pravom može reći da je ona i mediteranska i kontinentalna. Danas je ona upravno, trgovačko, sveučilišno, kulturno i poslovno središte Primorsko-Goranske županije, a broji oko 180.000 stanovnika.

To je grad s kojim sam od djetinjstva vezana i koji u meni budi pomalo sjetne osjećaje. Kao dijete godinama sam ljetovala u Cresu, glavnom središtu istoimenog kvarnerskog otoka. Da bismo stigli do Cresa morali smo putovati vlakom, bio je to putnički, spori vlak, koji je iz Zagreba kretao u ponoć, a u Rijeku stizao tek ujutro. Iz Rijeke se išlo dalje putničkim brodom, trajekta tada nije bilo. Uvijek sam prije puta bila jako uzbuđena i nisam spavala cijelu noć. Već su same pripreme za put bile uzbudljive, kupovanje raznih sitnica, pakiranje kovčega i pripremanje sendviča za put, sendviča od žemljica čiji miris, kad ih se sjetim, i danas osjećam u nosu.

Rijeka nas je gotovo uvijek dočekala obasjana suncem. Luka je u ono vrijeme bila puna brodova koji su osim na otoke vozili i na razna obalna područja Jadrana. Onako bijeli i blještavi od sunca bili su dojmliiv kontrast tamnoplavoj boji mora u luci.

S broda sam uvijek promatrala panoramu Rijeke, koja je, kako se brod odmicao, postajala sve manja i manja dok se ne bi potpuno izgubila. Bila je to jedna vrsta igre, ali ta slika se toliko usjekla u pamćenje da će se godinama ponovo pojavljivati.

Kada sam u djetinjstvu, pa i kasnije u ranijoj mladosti, dolazila u Rijeku, nikada nisam njom prošetala ili razmišljala o njoj kao gradu koji ima dugu i burnu prošlost. Rijeka je za mene bila samo luka. O Rijeci sam ozbiljnije počela razmišljati i zanimati se tek kad mi se ovaj kraj "uvukao pod kožu" i kad sam ga zavoljela.

Danas je upravo Rijeka, točnije gradić kojim Rijeka graniči, moj odabir – mjesto u kojem ću provesti ostatak života. To je ujedno i razlog mog zanimanja za Rijeku koja za mene nije više samo luka i polazna točka do nekog drugog odredišta, već je to odredište u koje se rado vraćam i koje mi je postalo blisko.

Tarsatica

Ovoga puta pokušat ću prošetati Rijekom malo drugačije nego obično. Krenula sam Korzom, želim u Stari grad. Zastajem ispred Gradskog tornja s velikom urom (zato ga Riječani zovu «Pod uriloj»), čije pročelje krasi reljefna poprsja austrijskih careva Leopolda I. i Karla VI. Ispod tornja se ulazi u Stari grad, koji počinje prostranim trgom (Koblerov trg).

Gradski toranj

Pokušavam zamisliti drevnu Tarsaticu, tako se u rimsko doba, u vrijeme rimskog osvajanja naših krajeva (oko 50. god prije Krista) na području današnjeg riječkog Starog grada, zvala utvrda i malo gradsko jezgro naseljeno domorodačkim stanovništvom. O Tarsatici nema puno pisanih tragova tako da je teško određenje govoriti o njoj. Najstariji stanovnici koji su tu obitavali i naseljavali naše Primorje bili su Iliri, točnije, ilirsko pleme Liburni, a oko 400. god. prije Krista pojavili su se i Kelti (vidi i "Sisak", Riječ 39). Tarsatica je prvo plaćala rimskim

osvajateljima porez na uporabu zemljišta, ali je vjerojatno ubrzo, u drugoj polovici I. stoljeća postala latinski municipij tj. gradska općina ustrojena na rimski način čiji su dužnosnici nakon jednogodišnje službe stjecali rimsko građansko pravo. Time je zapravo počeo postupni proces romanizacije.

Nedaleko od Gradskog tornja nailazim na luk Starih vrata, najstarijeg građevnog spomenika u Rijeci. Sagrađena su najvjerojatnije u I. st., a dugo se smatralo da su ta vrata bila ulaz u grad. Novija pak istraživanja pokazuju da su to bila ulazna vrata rimskoga Pretorija, vojne komande zadužene za nadzor i održavanje obrambenog zida. Još i danas djelomično postoje ruševine tog obrambenog zida tzv. Liburnijskog limesa koji je počinjao u Tarsatici i išao preko Kalvarije (Kozale) na Grobničko polje. Možda iz tog vremena potječe i osmatračnica na Trsatu, na čijem će mjestu kasnije biti podignuta najviša kula u kaštelu.

Stara vrata

Krećem dalje Užarskom ulicom, tražim dalje rimske tragove, nema ih. Predamnom je crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije sagrađena vjerojatno na mjestu starije, možda i ranokršćanske crkve iz XIII. st., u vrijeme vladavine grofova Devinskih (XII. –XIV. st). Crkva je kasnije krajem XVII. i početkom XVIII. stoljeća poprimila barokna obilježja dogradnjama i pregradnjama. Ona ima odvojeni romanički zvonik, koji svi zovu Kosi toranj, jer je uistinu kos. Na njegovim vratima, u kamenom okviru uklesana je godina 1377. Prilikom arheoloških istraživanja na ovome mjestu, uz samu crkvu su pronađene terme i pretpostavlja se da je kamen iz termi ugrađen u ovu crkvu. Teško je zamisliti antičku Tarsaticu, no ako su postojale terme vjerojatno je postojao i hram i forum pa čak i kazalište, kao što je to bio slučaj u većini rimskih naselja.

Nakon Rimljana zavladaše ovim krajevima Grci i Goti, a oko 600. godine poslije Krista prodriješe Avari i Slaveni, najvećim dijelom Hrvati. Premoćni Hrvati zauzeše kraj sve do rijeke Raše u Istri i trajno se naseliše. Ime Tarsatica se posljednji put spominje 799. godine, kada su je Franci u svom osvajачkom pohodu na hrvatske kneževine razorili. Od tada se u povijesti ne spominje puna tri stoljeća.

Novi grad na Rječini

Oko 1116. dolazi do pomicanja granice između Njemačke i Hrvatske pa tzv. Liburnija od Rječine na zapad ostaje otrgnuta od matične zemlje punih 830 godina. Stanovništvo Tarsatice povuklo se na istočnu obalu Rječine i sagrađilo utvrdu na brdu, Trsat, kojoj su dali ime svoga razorenog grada. Ta utvrda čuvala je novu hrvatsku granicu na Rječini. I tek potkraj XIII. st. na ruševinama stare Tarsatice nastaje novi grad *Reka* (*Flumen*, *Fiume*). 1281. god. prvi se put spominje ime grada na latinskom jeziku *Flumen sancti Viti* (Rijeka svetog Vida) ili kraće *Flumen*. Hrvatsko pučanstvo služi se imenom *Rika* ili *Reka*. Rijeka postaje važno trgovište i kao takva izravni trgovački suparnik Mlečanima koji Riječane nazivaju svojim neprijateljima. Od toga vremena novi se grad postupno razvija i jača.

Za vladavine grofova Devinskih Rijeka je bila tipičan srednjovjekovni grad, opasan zidinama, s glavnim ulazom prema moru i lukom na ušću Rječine. Gradnja unutar zidina je nepravilna, a dominira crkva Marijina Uznesenja, kaštel, augustinski samostan i gradski trg s ložom, današnji Koblerov trg, gdje se trgovalo, sudilo i gdje su se izmjenjivale vijesti.

Crkva sv. Vida

Krećem dalje, lagano uzbrdo do trga Grivica na kojem dominira crkva sv. Vida (1638.), današnja riječka katedrala. Unutrašnjost crkve vrlo je skladna barokna umjetnička cjelina čije savršenstvo pomalo remeti ranogotičko raspelo postavljeno u središtu glavnog oltara. Kroz gornja, sjeverna vrata ispod zvonika katedrale

možete ući ili napustiti Stari grad. U neposrednoj blizini katedrale je Palača pravde koja je sagrađena na mjestu srednjovjekovnog kaštela, o čemu još svjedoče sačuvani ostatci vanjskoga zida. Krećem prema zapadu, zastajem ispred impozantne građevine iz razdoblja historicizma, bivše Guvernerove palače, u kojoj su danas smješteni Pomorski i Povijesni muzej Hrvatskog primorja, a u njenom parku se nalazi lapidarij s rimskim i srednjovjekovnim fragmentima kamenih spomenika.

Guvernerova palača

Spuštam se dalje uz zapadni gradski zid, Supilovom ulicom, prema moru. Nailazim na palaču bivšeg Municipija, zapravo nekadašnje zdanje augustinskog samostana iz XIV. st. koji sam već spominjala. Danas je tu dominikanski samostan sv. Jeronima. Od velikog samostanskog zdanja sačuvana je crkva sv. Jeronima, klaustar i dvije gotičke kapele s grobnicama riječkih kapetana, plemića i patricija. Bivši je samostan okružen s tri strane Trgom Riječke rezolucije, usred kojeg je postavljen stup za gradsku zastavu iz 1509. godine, a u njemu je uklesan reljef sv. Vida, patrona riječke prvolice, grada Rijeke i Riječke nadbiskupije. Riječka štije svoga zaštitnika, te otkako se Hrvatska osamostalila, svake godine u lipnju upriličuje Dane sv. Vida, odnosno Dan grada Rijeke. Proslava blagdana započinje slavljinama svetih misa, a završava tradicionalnom vidovskom procesijom gradskim ulicama. Osim vjerskoga slavlja priređuju se i razni znanstveni i kulturni skupovi i športska natjecanja kao npr. vrlo popularna jedriličarska regata «Fiumanka».

Gradski stup s reljefom sv. Vida i pročelje crkve sv. Jeronima na Trgu riječke rezolucije

Krug unutar «zidina» Staroga grada ponovo me dovodi do Gradskog tornja, vraćam se na Korzo i krećem desno, prema Jadranskom trgu.

Rijeka u vrijeme Austro-Ugarske monarhije

Promjenivši razne feudalne gospodare Rijeka dolazi 1465. u ruke Habsburgovaca, koji su njome vladali čitav niz stoljeća. Pod novim gospodarima Rijeka doživljava pravi procvat, razvija se kulturno, privredno i trgovački, a znatno raste i broj pučanstva. Godine 1659. austrijski car Leopold dodijelio je Rijeci grb, a 1719. car Karlo VI. proglašava je slobodnom lukom čime je zapravo otpočela izgradnja lučke infrastrukture. U vrijeme vladavine carice Marije Terezije (1740. - 1780.) Rijeka se počela značajno širiti izvan gradskih zidina, razvija se obrt i ranoindustrijski pogoni (rafinerija šećera), a stvaraju se i velike trgovačke tvrtke. Smatram važnim spomenuti da je carica 14. veljače 1776. svojim reskriptom grad Rijeku pripojila kraljevini Hrvatskoj, što je u stvari značilo da nadzor i upravu nad njim vrši jedino ugarska dvorska kancelarija putem hrvatskog kraljevskog vijeća. Upravo ta naredba, koja je potvrđena 23. travnja 1779., pa i činjenica da je Rijeka bila stoljećima autonomna (u smislu da nije pripadala niti jednoj provinciji, a takav status u Monarhiji imali su samo Rijeka i Trst) bila je temelj svih političkih problema grada u razdoblju koje slijedi.

Novi procvat Rijeka bilježi smirivanjem stanja nakon Napoleonovih ratova (1813.) i to razvojem prekomorskog prometa i cestovne povezanosti koja grad spaja sa zaleđem. Zanimljiva je priča o Karolini Belinić koja je 3. srpnja 1813. (napad engleske flote na francusku vojsku u Rijeci) spriječila uništavanje grada, nagovorivši engleskog kapetana Johna Learda da prestane s bombardiranjem i paležom, razgovarajući nasamo s njim ispred Gradskog tornja. Na koji je način Karolina uvjerila engleskog kapetana ostaje tajna. Nakon bijega gradonačelnika iz grada i njenog junačkog podviga Riječani je prozvaše Karolinom Riječkom.

Francusku vlast u Hrvatskoj srušio je austrijski podmaršal, podrijetlom Irac, grof Laval Nugent, došavši s tisuću vojnika iz Zagreba do Rijeke u koju je umarširao 27. kolovoza 1813.

Najveći pak gospodarski razvoj i naglu urbanizaciju s nasipavanjem obale, pojavom blokovske izgradnje te nastankom čitavog niza monumentalnih zgrada i raskošnih palača Rijeka doživljava u vrijeme mađarske vlasti, nakon Ugarsko – hrvatske nagodbe 1867. god., pod čijom je izravnom upravom bila u sklopu Austro-Ugarske monarhije sve do njene propasti. Mađari su najprije izgradili luku, pa golema skladišta za iskrcaj i pretovar robe i tereta, a uz sve to i željeznicu za prijevoz robe u zaleđe. Rijeka postaje glavna izvozna luka Ugarske i kao takva veliko pomorsko, brodograđevno, trgovačko i industrijsko središte, mjesto koje privlači kapital i poduzetništvo. Niču tvornica do tvornice: Tabakera, najveća tvornica cigareta u Monarhiji, Ljuštionica riže, Tvornica papira, Rafinerija nafte, Tvornica torpeda, Tvornica čokolade i bonbona, Pržionica kave, dvije tvornice ulja i još mnoge druge.

Od tog razdoblja Rijeka prestaje biti primorski gradić te postaje veliko gradsko središte građeno po srednjoeuropskoj matrici, dakle prerasta u kontinentalni grad. Mađarski pa i austrijski urbanisti očito nisu imali smisla za autohtone vrijednosti podneblja, ali ni mjere, gradeći monumentalne, predimenzionirane zgrade državne uprave, državnih škola, poslovnih i privatnih zgrada. To su zgrade i palače koje će prolaznik ili došljak u grad prve primijetiti, jer se ističu svojom veličinom i raskoši. Najviše takvih zgrada vidjeti ćete šetajući Rivom ili Korzom. Upravo prolazim pored zgrade Filodramatike na Korzu s vrlo kićenim pročeljem, koja je tipičan primjer takve gradnje, a koju u arhitekturi nazivamo historicizmom. Stižem na Jadranski trg na kojem dominira palača Jadran (nekad sjedište brodskih kompanija) također iz razdoblja historicizma, ali nažalost i Riječki neboder izgrađen na prijelazu tridesetih u četrdesete godine XX. stoljeća koji se naravno svojim izgledom nikako ne uklapa u postojeću arhitekturu i koji Riječani posprdno nazivaju ormarom-ladičnjakom.

Crkva Gospe Lurdske

Put me dalje vodi prema trgu Žabica. Prava je šteta da se na ovom lijepom trgu gotovo u središtu grada uz raskošnu palaču Ploech (1880.) i dominantnu kapucinsku crkvu Gospe Lurdske nalazi autobusni kolodvor. Crkvu Gospe Lurdske dao je početkom XX. st. izgraditi o. Bernardin Škrivanić, gvardijan kapucinskog samostana. Građena je u duhu venecijanske gotike što je u Rijeci jedinstven primjer.

Riva

Nastavljam dalje Rivom, zapravo lukom, tako sam je zvala u djetinjstvu. Na prvi pogled ništa se nije promijenilo, no ipak je sve drugačije. Nema više putnika i vreve, a prostor uz more zauzeli su automobili. Sramotno je da Riječani ne mogu šetati uz more, već da je taj jedini slobodni dio obale pretvoren u parkiralište. Jasno, Rijeka, kao i većina velikih gradova u Hrvatskoj, pati od nestašice parkirališta, međutim Riva nikako nije za to prikladno mjesto. Grad Rijeka, kako saznajem iz Novoga lista, ipak namjerava obalu vratiti građanima, a najbolji primjer tome je gat Karoline Riječke koji je već oslobođen automobila i uređen kao mala oaza uz more. Gat Karoline Riječke je samo početak, gradski oci imaju daleko zahtjevnije planove. Radi se naime o velikom ulagačkom projektu razvoja i modernizacije riječke luke što će se financirati zajmom svjetske banke. «Rijeka Gateway Project», otpočeo je u rujnu 2004. obnovom Bečkog pristaništa, a trebao bi biti završen 2009. Najviše me raduje što će se luka za pretovar drveta premjestiti s Delte i Baroša i tako osloboditi obale Rječine i Mrtvog kanala i pristup moru uz njih. Taj prostor je predviđen za turističko-trgovačke sadržaje, što će Rijeci dati jedan sasvim novi izgled, a njenim građanima osloboditi prilaz moru.

Prolazim pored gradske tržnice, meni najljepše tržnice u Hrvatskoj, koja je sada u kasne popodnevne sate potpuno prazna. Inače je ovdje vrlo živo i ja volim ovamo dolaziti i kupovati, posebno ribu i morske plodove čija je ponuda ovdje vrlo dobra i bogata. Neposredno pored tržnice nalazi se prostrani trg i velebna zgrada Hrvatskog narodnog kazališta, sagrađenog 1885. godine. Na trgu je kip hrvatskog skladatelja Ivana pl. Zajca, riječkog sina, po kojem je kazalište dobilo ime. Prošavši kazalište dolazimo na Deltu, prostor između Mrtvog kanala i Rječine koja tu utječe u more. Zatvaram oči i sanjarim, pokušavam zamisliti ovaj prostor kao šetalište s vrevom ljudi, turista i mnogo malih trgovina, restorana i kafića. Nije lako, u stvarnost me vraćaju stara, oronula i ružna skladišta.

Hrvatsko narodno kazalište Ivan pl. Zajc

Trsat

Put me dalje vodi uz Mrtvi kanal prema sjeveru, pogled mi pada na trsatsku gradinu, smještenu na vrhu brda, visoko iznad kanjona Rječine. Prolazim mostom preko Rječine, odavde bismo se pješice, stubama, mogli popeti

do gradine. Stube je 1531. kao zavjet dao izgraditi hrvatski vojskovođa, kliški kapetan Petar Kružić. Na samom ulazu je prohodna kapelica s baroknim trijemom i reljefom Bogorodice Tješiteljice. Preko pet stotina stuba vode na Trsat, a njima svake godine na Velu Gospu prolaze nebrojeni hodočasnici koji to često čine i na koljenima kako bi se poklonili čudotvornoj Gospi Trsatskoj.

Ipak, mi ovoga puta nećemo ići pješice, umorni smo, pa krećemo kolima puno dužim zaobilaznim putem. Stigavši, prvo krećemo u obilazak gradine, kojom su u srednjem vijeku vladali Frankopani, hrvatska vlastela podrijetlom s otoka Krka. Unutar kaštela, na gornjoj terasi nalazi se mauzolej i muzej obitelji Nugent, izgrađen u obliku grčkog hrama. Grof Laval Nugent se preko svoje žene Giovanne Riario-Sforza smatrao nasljednikom Frankopana, te obuzet duhom romantizma otkupljuje njihove posjede u Hrvatskoj. Tako je 1826. godine kupio oronulu gradinu na Trsatu obnovivši je i preuredivši u obiteljski mauzolej.

Frankopanska gradina

Unutar kaštela je također izložbeni prostor i ljetna pozornica na kojoj se ljeti održavaju koncerti i kazališne predstave u sklopu Riječkoga kulturnog ljeta.

Uspinjemo se na najvišu tzv. Rimsku kulu. Vidljivost je nakon bure izvrsna te se s njezina vrha pruža prekrasan pogled na grad, na kanjon Rječine, na Učku, ali i na cijeli Kvarnerski zaljev, Opatiju te na otoke Cres i Krk. Vrlo se dobro vidi Rječina i sušački dio grada s lijeve strane rijeke. Odnos tih dviju gradova s lijeve i desne strane Rječine u povijesti se često mijenjao te je bio povremeno vrlo blizak, a povremeno slabiji. Do potpunog razdvajanja došlo je nakon sloma Austro-Ugarske monarhije 1918., te su Rijeka i Sušak postali dva odvojena grada, posve različita po državnoj pripadnosti. Mirovnim ugovorom poslije Prvog svjetskog rata Sušak ostaje u Hrvatskoj, a Rijeka se pripaja Italiji i tako ostaje sve do kraja Drugog svjetskog rata.

U centru Trsata, na Frankopanskom trgu nalazi se crkva Gospe Trsatske i franjevački samostan s bogatom riznicom i galerijom umjetnina svetišta Majke Božje. Postanak svetišta vezan je uz legendu o preseljenju kuće svete obitelji iz Nazareta na Trsat, a potom u Loreto. Zbog gubitka Svete kućice, papa Urban V. šalje neutješnim Trsaćanima 1367. čudotvornu sliku Majke

Božje. Crkvu Majke Božje i samostan podigli su Frankopani u XIII. st., koju su onda u više navrata obnavljali i proširivali. Današnji, barokni izgled crkva i samostan su dobili zahvaljujući Nikoli V. Frankopanu koji ih 1641. godine daje temeljno preurediti. Crkva je dvobrodna, sanktuarij je od broda odijeljen rešetkom od kovanog željeza, oltari su barokni, a na glavnom oltaru se nalazi darovana slika Majke Božje. U crkvi su grobnice Frankopana, kapetana Petra Kružića te drugih velikaša i crkvenih prelata.

U parku ispred crkve podignut je spomenik papi Ivanu Pavlu II. u čast njegovog posjeta Rijeci u lipnju 2003. godine kada je na Duhovni ponedjeljak držao misu na Delti. Dobro se sjećam toga prelijepog sunčanog dana, sjedila sam na rubu Mrtvog kanala i slušala papu koji je misu služio na hrvatskom jeziku. Morala sam se diviti njegovoj upornosti da izgovara pravilno i čisto, tako je npr. riječ trsatska izgovarao tri puta, sve dok nije bilo dobro, što je razdragalo i oduševilo nebrojene vjernike. Inače i atrij franjevačkog samostana, ukrašen fotografijama snimljenih u vrijeme papinog boravaka u samostanu, podsjeća na taj za Riječane vrlo važan i nezaboravan događaj.

Spomenik pape Ivana Pavla II.

Na Trsatu vlada posebno ozračje, to je zelena oaza grada s mnogo drvoreda i parkova, a posebno se ističe Trsatski perivoj, bogat raznovrsnim autohtonim raslinjem. Usprkos mnogih kafića, restorana i velikog broja turista ovdje vlada jedan sasvim poseban mir, gotovo spokoj, stoga ne čudi da mnogi Riječani upravo ovamo dolaze bježeći od gradske vreve.

O Rijeci bih mogla još mnogo toga reći, no o novijoj povijesti ne želim pisati, jer vjerujem da je svima još u dobrom sjećanju. Vrijeme je da završimo ovu šetnju koja se pomalo odužila, a mi smo i ogladnjeli. Odlučili smo poći u novo otvorenu konobu «Ugor» na Grbcima, riječkom naselju kojim ćemo proći na putu kući. Grbci su nažalost kao i mnoga druga ružna naselja izvan užeg gradskog područja, nastali neplanskom i stihijском gradnjom, što govori o nemaru bivše države, ali i današnjih gradskih vlasti koje takvu gradnju i dalje dopuštaju.

Biserka Andrijević

Izvori:

Andrija Rački; Povijest Sušaka

Igor Žic; Kratka povijest grada Rijeke

Dušan Tumpić; Hrvatska Istra

“Što sa sobom preko dana”

Hrvatski film na festivalu goEast u Wiesbadenu dobio prvu nagradu!

Ivona Juka

Na festivalu filma iz srednje i istočne Europe – goEast, koji se u Wiesbadenu održavao od 5. do 11. travnja ove godine, veliku pažnju izazvala je mlada hrvatska redateljica Ivona Juka sa svojim dugometražnim dokumentarnim filmom "Što sa sobom preko dana". Taj film natjecao se u konkurenciji dokumentarnog filma i osvojio prvu nagradu. Pobjednički film donosi živopisnu priču o kažnjenicima zatvora u Lepoglavi koji se odlučuju uprizoriti Shakespeareovu dramu "San ljetne noći".

Ideju za snimanje filma Ivona Juka je dobila pročitavši u novinama o velikom uspjehu te kazališne predstave. Stojan Matavulj, glumac varaždinskog HNK je u okviru glumačke radionice, odnosno rehabilitacijskog programa lepoglavskog zatvora postavio i uvježbao predstavu sa skupinom kažnjenika. Predstava je bila toliko dobra da je nadišla granice zatvora, pa je igrana u varaždinskom HNK, a nakon velikog uspjeha prikazana i u zagrebačkoj «Gavelli», gdje ju je i Ivona vidjela. Odlučila je snimiti film, povezala se s «glumcima» i odlučila se za tri priče. Jedna je priča zatvorenika koji je već po drugi put zatvoren i to zbog oružanog napada i pljačke, a njegovi drugovi Maki i Zane sjede zbog ubojstva. Maki se sam predao, jer nije vidio mogućnosti kako bi preživio. Za Zanea je uspjeh koji je doživjela premijerna predstava jedno izuzetno i veliko priznanje vlastite osobe.

Kažnjenici žive u nekoj vrsti otvorenog zatvora iz kojega mogu bilo kad pobjeći. Oni to ne čine, ostaju dragovoljno, jer vani ih ne očekuje nimalo bolji život.

Film govori zapravo o vrlo proturječnom svijetu kriminalaca i baca stvaran pogled na njihov život, bez imalo predrasuda, a na neposredan način prikazuje i trenutačnu sliku društva.

"Zatvor je jedan poseban svijet koji postoji paralelno s našim. Biti pljačkaš, ubojica ili silovatelj u zatvoru, isto je kao u našem svijetu biti profesor ili novinar. Ne vjerujem da se nekoga s tehnikom izrade teglica ili radionicom glume može maknuti iz tog miljea. Mene je zanimalo raditi film o tim ljudima koji su na prvi pogled dijametralno suprotni od «našeg» svijeta, no njihove su priče dijelom zapravo i priče o svima nama".

Tako o svom filmu govori mlada redateljica, Ivona Juka, koja je nazočila festivalu u Wiesbadenu i s kojom su posjetitelji, prije svega ljubitelji filma imali priliku osobno porazgovarati u "Filmskim razgovorima", upriličenim u vili Clementine. Ivona, kojoj je to prva nagrada na jednom inozemnom festivalu, je bila oduševljena i zanimanjem i brojnošću publike, ali naravno i nagradom.

Prizor iz filma

Na festivalu goEast koji već šesti put u Wiesbadenu upriličuje Njemački filmski institut (DIF) prikazano je 157 kratkih i dugometražnih filmova iz 25 zemalja.

Između ostalih, u kategoriji "Highlights" u kojoj se prikazuju već nagrađivani filmovi i kao takvi izvan natjecanja, prikazan je hrvatski igrani film "Što je Iva snimila 21. listopada 2003.", redatelja Tomislava Radića.

Također je prikazan i bosanskohercegovačko – hrvatski film "Grbavica", redateljice Jasmile Žbanić. Radi se o filmu koji je nedavno nagrađen "Zlatnim medvjedom" u Berlinu i koji je izazvao veliku pozornost.

(BAAn)

Hrvatski je radost, a ne računica

Razvoj Hrvatske dopunske nastave u Rüßelsheimu samo je odraz jednog općeg stanja

Hrvatska Katolička Misija Rüßelsheim nastala je 1986. godine i pokriva cijeli Dekanat pod koji spadaju Astheim, Biebesheim, Bischofsheim, Buttelborn, Geinsheim, Gernsheim, Ginsheim-Gustavsburg, Groß-Gerau, Kelsterbah, Mörfelden-Waldorf, Nauheim, Raunheim, Rüßelsheim i Königsdatten.

U to vrijeme, kao i svuda, dopunska nastava se održavala zajedno za sve učenike s područja bivše države. Uspostavom hrvatske države konačno je došlo do potvrde posebnosti hrvatskoga jezika i javila se potreba za uspostavom hrvatskih škola ovdje u iseljeništvu uz pomoć matične zemlje.

Za dobivanje škole s nastavom hrvatskoga jezika bio je bitan dovoljan broj djece koja bi tu nastavu polazila.

Stanje je bilo neizvjesno, tako da je došlo do tihog opredjeljenja među ljudima gdje su se jedni oduševljeno i požrtvovano zalagali kod njemačke vlasti za uspostavu hrvatske dopunske nastave (Drago Tolić, Dragutin Šklebec, Ljubica sen. Turić), a drugi su smatrali da je bilo dobro kako je bilo, bolje ikakva nego nikakva škola. Išlo se tako daleko da je bila predložena nastavnica bivše "Jugo-škole".

Na sreću stvari su se odvijale u našu korist tako da smo dobili novu nastavnicu Ozanu Šponar, a za njom je došao Dragutin Kreković, koji održava nastavu jednom tjedno oko 2 sata, za sve razrede u školi: Alexander von Humboldt Schule.

Mora se napomenuti da Dragutin Kreković predaje uz redovitu nastavu u njemačkoj školi, na još osam dopunskih škola, daleko više nego je predviđeno programom, a da ne govorimo o pređenim kilometrima osobnim automobilom da bi ga dočekala 3, 5 ili 9 učenika.

Nastavu je do 2000. godine pohađao znatan broj učenika. Zakonom Ministarstva savezne države Hessen od 21. lipnja 2000. godine, nastava na materinskom jeziku nije više obavezna već dragovoljna, ne ocjenjuje se više ocjenama od 1 do 6, već opisno i to: "Mit gutem Erfolg teilgenommen", "Mit Erfolg teilgenommen" i "Teilgenommen".

Otkako nastava nije više glavni predmet i ocjena ne utječe na prosjek drugih ocjena broj učenika se drastično smanjio, tako da u Rüßelsheimu imamo:

školska godina	broj učenika
2002/2003	preko 25
2003/2004	18
2004/2005	15
2005/2006	9

U mjestima gdje se broj učenika smanji ispod 10 nastava prestaje s radom. Zakonom od 21. lipnja 2000. godine ne zapošljavaju se novi prosvjetni radnici za materinski jezik. Ona prelazi u nadležnost diplomatsko-konzularnih predstavništava dotičnih zemalja. Porazan razvoj stanja u Rüßelsheimu, nemarnost i nesavjesnost roditelja, nevažnost hrvatskoga jezika za njihovu djecu i unuke dovest će do zatvaranja i obezvrijediti svu borbu i nastojanja oko uspostave naše škole.

Nastavkom ovakvog razvoja nastava će prestati s radom.

Sad kad se odnosi između Hrvata i Srba pomalo normaliziraju, moram naglasiti da će se opet pojaviti oni koji će izlaz vidjeti u bratskom zagrljaju dvaju jezika, gdje će hrvatskom pucketati kosti sve dok nam svijest bude na tako niskoj razini.

Ne voditi djecu na nastavu zbog nemarnosti i lijenosti (a takvih ima čak i među onima koji se smatraju "velikim" Hrvatima i nalazimo ih u nekim udrugama ili ustanovama vezanim uz našu zajednicu), te sretati djecu na cesti za vrijeme hrvatske dopunske nastave je izrugivanje onima koji pokušavaju biti redoviti.

Tako ćemo mi zahvaljujući onima koji ne vide dalje od nosa šapatom ostati bez nastave na materinskom jeziku.

Kamo ode naše hrvatstvo!?

Nema hrvatstva bez hrvatskoga jezika niti će nas biti u dogledno vrijeme u svekolikoj integraciji i asimilaciji. Sam podatak da je 2005. godine bilo prijavljeno 1107 odraslih Hrvata na području HKM Rüßelsheim, a već 2006. je taj broj pao na 961, dovoljno govori kamo sve to vodi.

Zadivljujući je primjer HKM-a Mainz koja, nezadovoljna količinom nastave na materinskom jeziku, izražava želju za povećanjem broja sati. HKM Rüßelsheim spada među one kojima zbog pomanjkanja učenika budućnost visi o koncu i nemojmo se zavaravati da ćemo jednom izgubljeno ikad dobiti nazad. Zar se moramo dovesti u nepriliku da nakon nekog vremena sami tražimo i plaćamo nastavnika kao neke druge misije koje su prekasno shvatile vrijednost čuvanja svoga jezika.

Hrvatska i hrvatski jezik je stvar čistog srca, čežnja koja se ne može obuhvatiti i radost što ga imamo. To nije računica koja nam je jučer trebala, danas se nešto drugo bolje isplati, a sutra ćemo vidjeti.

To sutra, ta budućnost bi nas mogla otrijezniti i podsjetiti da se povijest ponavlja ljudima bez pamćenja i još nečega...

Ljubica Mufić-Turić

Miroslav Krleža

Velikan hrvatske književnosti 20. stoljeća

Miroslav Krleža je nesumnjivo najveće ime hrvatske književnosti 20. stoljeća slavljeno i kuđeno kako je kome, ili kojoj vlasti, to odgovaralo. Krleža je doživio velike ratove i velika socijalno-politička previranja 20. stoljeća i u tom dugom periodu, iako kritiziran, ali nikad odbačen, njegova je književna velična bila presudna za opstanak i priznavanje. Često je bio zatvaran i proganjan, ali su ga ipak svi ti koji su ga osuđivali ili proganjali s vremena na vrijeme zvali k sebi i nudili mu dobra mjesta i položaje (Tito, Pavelić), a on je odbijao usprkos osobnih materijalnih teškoća, ako se to kosilo s njegovim književnim ili moralnim principima. Bilo mu je svejedno hoće li ga Kvaternik ili Dilas uhititi i zatvoriti. Dr. Đuro Vranesić spasio mu je tri puta život u takvim prilikama.

Živeći tako dug i plodan život slavljen ili osporavan, proglašavan komunjarom ili antihrvatom, bavio se uporno dalje književnošću onako kako je on to želio. Nekoliko podataka za one koji ga i danas žele proglasiti nepodobnim: Krleža je još 1967. godine, nakon potpisivanja "Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika",

istupio iz KPJ ne slažući se i s mnogim drugim stvarima, a još davne 1939. rastaje se prvi put s Titom u političkim stavovima.

Krleža je rođen 7. srpnja 1893. u Zagrebu, a umro je 29. prosinca 1981., samo pola godine nakon svoje supruge Bele. Bio je i ostao najveći književni lik hrvatske književnosti 20. stoljeća.

Početno pjesništvo svjedočanstvo je njegove mladosti i njegova temperamenta koji je ostvario bujnom riječi i izvornim samoniklim stihom. Ljepota zagrebačkih prigradskih krajolika što ih još nisu poremetile ludosti civilizacije već tada se očituje svojstvenom krležijanskom snagom. Od početka stvaranja pa do kraja života tinjala je u Krleži drama između autentičnog doživljaja svijeta i smisla za ljepotu s jedne strane, a gluposti ljudske naravi, zločina stoljeća (ratovi) s druge strane.

Krleža je i kao pjesnik povjesničar. Njegova ratna lirika napisana između 1914. i 1918. ruši njegovu egzistenciju i često ga dovodi do ruba očaja. Obuhvaća ga nihilističko razmišljanje o besmislenosti osobnog značaja u svijetu i tada je njegovo pjesništvo krik umora, dosade i klonulosti. Ipak glas pobunjenog domobrana diže se u ciklusima "Hrvatski bog Mars", "U logoru" i "Veliki meštar sviju hulja" do revolta. Tu je Krleža zagrebčanin koji trpi i gubi, ali ipak romantično nazire vizije slobode.

U Krležinom pjesništvu gotovo je uvijek nazočna socijalna tematika; pjevanje o ljudskim nesrećama ili o zločinima moćnika. Mislim da je vrhunac takve lirike postigao u "Baladama Petrice Kerempuha" gdje govori o patnjama seljaka, o ugroženom narodu iz kojeg je i sam potekao. Balade su napisane poput epske pjesme. Između seljaka-patnika s jedne strane i plemića-soldata s druge strane stoji duhoviti, pametni, narodni Kerempuh koji sve vidi i koji se ne boji o tome govoriti, iznosi narodne patnje, ali mu se čini da tim patnjama neće biti kraja. Krleža izvanredno poznaje život kajkavske seljačke sredine. S bakom Terezijom naučio je kajkavski govor, a proširio je kajkavski rječnik studijama stare kajkavske književnosti. Stih u Kerempuhu crpljen je od starih kajkavskih pisaca, dakle iz drevnog kajkavskog pjesništva.

Evo nekoliko snažnih i kritičkih stihova iz "Balada".

*Oni su z nami jako hudi, dragi Gospon Špan!
Na Markovem plecu sedri krvavi Biškur Ban.
Biškur je Gubca spekel kak goluba v rajngli,
A Biškupa su v nebo na vajnikušu nosili ajngli.
Zakaj ni bil krotek i priklonit kak se šika,
Kak puž nek bu muž, a ne kak rogi bika.
Presvetli, Preuzvišeni, Velučeni i Poglavit
Kaj smem tri čebra srebra kak štibru platiti.
Sina sem prodal v Ameriku, na Javu,
Tri čebra srebra za glavu kervavu.
Sina sem prodal v meglu, v tuđinu,
Od pijavki da platim desetinu.
Kak je navek bilo, navek tak mora biti
da muž mora iti festunge graditi,
Bedeme kopati i morta nositi
Z repom podvinutim kakti kusa biti.
Kmet nezna zakaj tek baš mora biti,
Da su kmeti gladni, a tabornjiki siti.
Ar nigdar ni tak bilo da ni nam tak bilo
Pak nigdar ni nebu da kmet gladen nebu.*

*A koga vraga cmizdriš zamusana mužača
Kaj su ti sinu dali tatski ogerlič.
Još su ga mogli nabiti na ketača,
Z goročim klešštram popokati mu nokte.
Od sega toga občuval je dragi Bog te
I rešil te za navek tega čarvendača.
Od lucke je volje volja božja jača
Od Boga pak je jači bomeš Gospon Komeš.
Dobiš gupcu baba če ne čkomeš.*

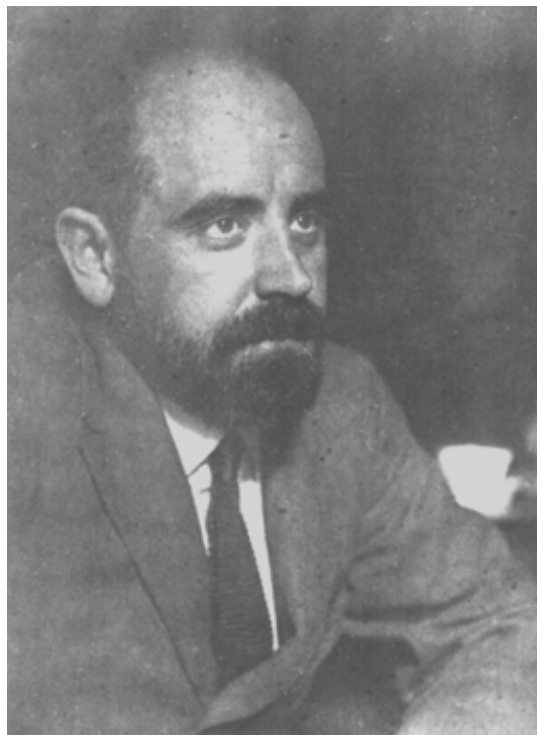
Za "Balade Petrice Kerempuha" moglo bi se reći da stoje iznad vrhova europskog pjesništva vičući patničkim glasom hrvatskog naroda i za druge narode prošlog stoljeća.

Krleža se razvijao na prijelazu stoljeća. U njegovom kaptolskom djetinjstvu počela se nazrijevati njegova pjesnička sposobnost. U malom starinskom Zagrebu na rubu velike Monarhije, pjesnik, na početku mirnodopski, domaći i bez potresa, odlaskom u vojne škole u Pečuhu i Pešti razrasta u spoznaju da u tom velikom svijetu nešto ozbiljno nije u redu. Tako nastaju "Pjesme u tmini" u kojima prikazuje svijet nereda, nemorala i jada.

Može se reći da u hrvatskom pjesništvu od Marulića pa do najnovijih dana Krleža zauzima najsajnije mjesto.

Što su o Krleži 2001. rekla poznata imena: Igor Mandić: "Krleža je velik jedinstven književnik 20. stoljeća, gromada po svestranosti i zamašnosti svoga opusa, vjerojatno bez premca i presedana u cjelokupnoj novijoj svjetskoj književnosti. Da je Krleža svojom golemošću zakrili hrvatsku književnost 20. stoljeća to je

više-manje mnogima odavno očito, ali tko je njegovim suvremenicima bio kriv što mu nisu bili dorasli... Kunjajući pokraj ovovremenih proljećara kao stari "pes" kojega je uzaludno učiti novim trikovima, Krleža je mogao samo prežvakavati svoju žalopoljku iz 1926: "Hrvatstvo pomalo umire, a hrvatski malograđanin, pokapajući ga sa suzom u oku, ubire kod toga posla svoje ne velike, no ipak solidne profite. I kod umiranja dijele se Hrvati na dva dijela; na mrtvace i na grobare. Mrtvac se pokapaju, a grobari posluju s kamatnjakom"... Šuteći tako kad je trebalo, a na liniji vlastite savjesti (pa sve je već bio napisao, samo što nitko, i ništa ne čita), Krleža kao da je bio predvidio kobnu poveznicu 1971.-1991. iz koje sada razni žele iscijediti, ako ništa drugo, a ono barem moralni kredit. Srećom, nije doživio da čuje trijumfalni poklič - Imao Hrvatsku - jer bi mu se obistinilo kako je napisao da «jedini način kojim se hrvatski rodoljub sjeća hrvatskog naroda, jeste zdravica.»

Krleža 1928. godine

Ili po Davoru Velniću: "U Hrvatskoj je politika samo borba za što bolje mjesto uz pojilo".

Zdravko Zima: "Kada bi se hrvatsku književnost mjerilo nekim zamišljenim patrijarhalnim metrom, reklo bi se da je njen otac M. Krleža. Barem kada je riječ o 20. st. u kojem je ostvario golemi teško izbrisiv trag od prvih pjesničkih i gotovo programskih radova, nastalih za vrijeme 1. svjetskog rata, od "Hrvatske rapsodije", "Hrvatskog boga Marsa", "Izleta u Rusiju", "Gospode Glembajevih" do "Balada", "Povratka

Filipa Latinovicza", "Banketa u Blitvi", "Zastava" i mnogih drugih naslova. . . nije pretjerano zaključiti da se hrvatska književnost dijeli na onu prije i poslije Krleže kao što se europska civilizacija dijeli na onu prije i poslije dolaska Krista".

Rade Šerbedžija: "Pričao je i o svom prvom susretu nakon rata s Vladimirom Nazorom i o tome kako mu je ovaj uz istinski, topli i nježni zagrljaj rekao: "Eh, moj Krležo, što bi tek bilo s Vama i Vašim književnim dijelom da ste kojim slučajem, došli u partizane?" na što je Krležo odmah odvratio: "E moj Nazore, a što bi bilo s Vama i Vašim književnim djelom da kojim slučajem, niste otišli u partizane?!" Nije imao dlake na jeziku".

Mladi Miroslav s majkom i ocem

Nataša Govedić: "U jugoslavenskom su se režimu najhrabriji obračunavali s Krležom (ostatak ga je inelektualnog društva tretirao kao hrvatskog Goethea od čije se riječi infatilno strepi), tuđmanizam je pak Krležu najprije tiho zaključao među zidine Leksikografskog zavoda, postupno ga preimenovavši u nezgodnog, odveć lijevog, naposljetku i politički nepoželjnog autora. Devedeste su pak donijele novo scensko posvećenje našem najkontroverznijem piscu".

Velimir Visković: "Svaku novu generaciju izazivaju mitovi veličine predhodnika koje rado proglašavaju lažnima rušeći ih. Osim toga, Krležu se zadnje dvije-tri godine opet počelo

neumjereno slaviti ili kritizirati... Ali, napadati Krležu samo zbog jake geste, a pri tome neargumentirati svoje stavove, posve je bezpredmetno".

Miroslav Krleža sa suprugom Belom

Krleža je ne samo pjesnik već i izvanredan pripovjedač, dramski pisac, kritičar, esejist, utemeljitelj i dugogodišnji direktor Hrvatskog leksikografskog zavoda. Život hrvatskog čovjeka u prošlosti, posebice u 1. svjetskom ratu tema je brojnih Krležinih novela. Najpoznatiji mu je roman "Povratak Filipa Latinovicza", a najopsežnije "Zastave" (šest knjiga). Poznate su i često izvođene drame: "Vučjak", "U logoru", "Gospoda Glembajevi", "U agoniji" i "Leda".

Nakon što je u godinama hrvatske države bio prešućivan devedesetih godina oživljavaju nove predstave pa i osobna viđenja Krleže: Šerbedžijina monodrama »Krležin obračun s nama«, Parov osječki »Put u raj«, Mujičićevo i Senkerovo »Kempuhovo« te »Fric i pjevačica«, Vitezov »Kroatenlager«, Brezovčev »Veliki meštar sviju hulja« i druge predstave.

I na kraju moje skromno mišljenje: Pisac kojeg slave, ali i kritiziraju, vrijedi nešto, a budućnost će dokazati ono što mnogi misle, a to je da je Krleža istinski velikan hrvatske književnosti dvadesetog stoljeća.

Štefica Kolumbić

KATA STAHL
stalni
sudski
tumač i
prevoditelj

MOJA NOVA ADRESA
Nerotal 18, 65193 Wiesbaden
(autobusna linija 1,
stanica Nerobergstraße)
Tel.: 0611-3000480
Fax: 0611-302136
E-mail: info@katastahl.de

Večer pjesništva i glazbe

U Wiesbadenu je 14. svibnja, u Župnom domu "Kardinal Franjo Kuharić" upriličeno predstavljanje knjige pjesama Ljubice Mufić-Turić, članice prijateljske udruge HKZ Rüsselsheim.

Najbolji način njegovanja hrvatske kulture u iseljeništvu je hrvatsko umjetničko stvaralaštvo u iseljeništvu! Zoran primjer takvog stvaralaštva je Ljubica Mufić-Turić, koja je dobrim dijelom vlastitim sredstvima izdala zbirku pjesama "Zapisi srca". U ovoj "Riječi" su pjesnikinja i njezina knjiga predstavljeni u posebnom članku, pa ovdje to nećemo ponavljati nego prije svega prikazati tijek priredbe, koja je u mnogočemu prerasla uobičajene okvire predstavljanja knjige.

Trio a Piacere

Više je čimbenika pridonijelo da priredba postane pravi mali umjetnički doživljaj. Nisu svi bili jednako zamjetni, ali su se vrlo lijepo međusobno nadopunili. Na primjer, u ranu proljetnu večer u dvoranu su duboko prodirale dugačke, kose zrake sunca. Stolovi su bili postavljeni u nepovezanim grupama što je stvaralo ugodan ugođaj prisnosti i neusiljenosti. Pjesnikinja i članice HKZ-a koje su čitale pjesme sjedile su u grupama s posjetiteljima, a ne odvojeno. Čak i male smetnje pretvorile su se u dražesne zgode – za vrijeme priredbe dvoje mališana, dvoje mlade od četvero djece koje su Ljubica Mufić-Turić i njezin suprug povelili na priredbu, uspijevalo je povremeno izbjeći pažnji roditelja i nestašno se zatrčati među stolove.

Kad svemu opisanom dodamo vrlo dobar odziv posjetitelja, priredba kao da je već napola uspjela prije nego li je započela.

Na znak voditelja priredbe Ive Andrijevića razgovor u dvorani je utihnuo, da bi ju odmah zatim ispunili zvuci violine, oboe i čela. Svirale su tri djevojke

udružene u Trio a Piacere, a jedna od njih, čelistica Monika Bukulin, je već više puta nastupala na priredbama HKZ-a Wiesbaden. Violinistica tria je Frauke Dennerlein, obou svira Ariane Bartsch. Tri djevojke su jedine bile odvojene od posjetitelja u svom uglu dvorane.

Ljubica Mufić-Turić čita svoje najdraže pjesme

Lijepom glazbom počela je lijepa večer. Kad su zvuci uvodne sonate utihnuli voditelj je pozdravio nazočne i upoznao ih s programom večeri. Ukratko je predstavio pjesnikinju, izražavajući žaljenje što ju osobno nedovoljno poznaje, zatim naveo članice HKZ-a koje će čitati odabrane pjesme – Šteficu Kolumbić, Korneliju Reitel i Nadu Višak, te predstavio Trio a Piacere koji će sonatama Händela i Samartinija glazbeno osnažiti i upotpuniti pjesnički

doživljaj. Na kraju predstavljanja podsjetio je da je danas Majčin dan i zaželio majkama u dvorani sve najbolje, posebno pjesnikinji, majci četvero djece.

Čitanje pjesama, sjetnih i radosnih, produhovljenih i šaljivih, smjenjivalo se sa snažnim, dubokim tonovima čela i bistrim zvucima oboe i violine. Dvoranom ispresijecanom sunčevim zrakama odzvanjali su stihovi, razlijevala se glazba, vrijeme je zastalo. Kraj prvog pripremljenog dijela priredbe neosjetno je došao, sve nazočne je pomalo zatekao.

No ne mora sve biti unaprijed pripremljeno, da bi izvrsno uspjelo! U nastavku priredbe je na zamolbu posjetitelja Ljubica Mufić-Turić pročitala tri njoj posebno drage pjesme iz svoje zbirke. Zatim je

Edvin Bukulin, naš član od "pamtivjeka", zamolio za pozornost, jer je, kako reče, listajući "Zapise Srca" našao pjesmu koja ga se osobito dojmila. Pročitao ju je tako nadahnuto da je nagrađen burnim odobravanjem. I djevojke iz Tria a Piacere poželjele su nešto dodati. Nakon kratke razmjene upitnih pogleda odlučile su Edvinov nastup nagraditi izvedbom još dvije sonate koje za tu večer nisu uvježbale – i odlično ih odsvirale!

Lijepa večer još nije mogla završiti! Produžena je razgovorom o pjesmama, pjesnikinji i s pjesnikinjom. Proteklo je dosta vremena prije nego su se zadnji posjetitelji odlučili na odlazak.

(IvAn)

Nada Višak, Kornelija Reitel i Štefica Kolumbić čitaju pjesme

Posjetitelji prate program večeri

Zapisi srca

Ljubica Mufić-Turić

Kad sam na sastanku udruga Rajnsko–Majnske oblasti u vezi s idejom o osnivanju zajedničkih novina dobila u ruke knjigu “Zapisi srca” Ljubice Mufić-Turić i slučajno otvorila stranicu s pjesmom “Prigorska odiseja”, odmah me je privukla svojim pristupom životu običnog malog čovjeka. U toj pjesmi je vrlo slikovito i šaljivo prikazan odlazak jedne prigorske obitelji na more. Takve su i druge kajkavske pjesme iz te zbirke, no nažalost njih je malo.

Kroz cijelu zbirku provlači se vječna tema o smislu čovjekova postojanja na zemlji i o značaju Boga u našem životu. Dok u pjesmi “Vidjeh” vidi ispraznost života i sitničavost ljudske duše ja se u pjesmi “Moje je blago tamo na nebu” odlučujem za poklonost Bogu u kojem jedino vidi utjehu za svakodnevna razočaranja pa i ponašanje, u pjesmi “Gospon Bog” to detaljno razrađuje. Bog je nedokučiv i svemoćan iako u njega često sumnjamo jer je nevidljiv i nije nam uvijek na usluzi. On hoće dati kišu “kad je njega volja”, zdravlje i bolest “kad se njemu prohtije” i pošto je to Prigorec shvatio njemu “gospon Bog visi na jenemu zidu na čavlu hrđavom”. “Taj sveti Bog po svojem tera kaj svakem mora pokazati kaj znači vera?”

Pjesnikinja se često pita “tko sam” (Pitanje za vjetar) i zaključuje “vječno čekanje ljudska je

sudbina” (Moja staza). Ona često sumnja u ljude (Lađa bez srca) i kaže: “Što će mi ovi ljudi bez srca, bez duše, možda koju sanju da zapale, al ipak više da sruše”. Prijatelji nemaju vremena za prijateljstvo (Prijatelji), a ljudi sude vrijednost čovjeka kroz novac (Novcem izmjerena).

Ljubica Mufić-Turić je djetinjstvo provela u prigorskom selu Buzadovac i ono je ostavilo dubok pečat u njezinom daljnjem životu, a i pjesme pisane na kajkavskom su živahnije, snažnije i uspjelije pogotovo kad piše o životinjama ili prirodi.

Stari pes

*Taj stari pes
iz dosade kokoši po dvorištu
naterava
a kobec štetu gde oče delati
sve mu je zabadava.
Drugi cucki nek se po putu španciraju
nam je lavež kada se
kuje teraju.
Ali s poštare m on je prijatel,
muder pes,
mora znat da on nosi penez.
Taj stari pes
dvanaest let ima
v debele bunde hodi
i po letu i gda je zima.
Je najte si misliti
nema on buh
baka ih je potamanila
sprejom od muh.
A gda mi doma
iz Nemačke dojdemo
nama i deci se tak veseli
naj ga cuća sreće
još dugo poživi.*

Pjesnikinja uočava ogromnu važnost ljubavi u životu (Za život s tobom) i piše: “Ja trebam tvoj pogled ... da ne skrenem s puta ... ja trebam tvoj osmijeh i povjerenje ... da me vjerom snaže ... ja trebam tvoju ljubav ... da svoje snove obranim ...

Osim pjesama, vrijedi spomenuti i možda sporednu, ali izvanredno uspjelu grafičku opremu knjige. Crteži Emine Kos i bračnog para Turić, prelijepi sami za sebe, divno upotpunjuju sadržaj pjesama.

Draga Ljubice otvaraj nam svoje srce i dalje i piši više na kajkavskom.

Štefica Kolumbić

Grof Jakob Eltz Vukovarski

1921. – 2006.

Grof Jakob Eltz Vukovarski umro je 10. veljače 2006. u Eltwille-u na Rajni u 85. godini života, nakon duge bolesti s kojom se do zadnjeg daha hrabro i s velikim strpljenjem borio. Zadnje trenutke je proveo u krugu svojih najbližih u dvorcu na obali Rajne "Eltzer Hof", koji je u posjedu obitelji od 1745.

Grof Jakob Eltz je međutim svojom pravom domovinom uvijek smatrao Hrvatsku. Dvorac Eltz u Vukovaru je stoljećima bio sjedište plemićkog roda Eltz. U Vukovaru je grof Jakob Eltz odrastao i proveo mladost. U Zagrebu je studirao na Poljoprivrednom fakultetu. Drugi svjetski rat i njemačka okupacija su ga zatekli u Vukovaru. Vješto je izbjegavao pozive na suradnju s njemačkom vojskom, ali je i zabrinuto gledao na jačanje komunističkog pokreta. Bio je nažalost u pravu. Poraz Njemačke i dolazak komunista na vlast nije zemlji koju je smatrao domovinom donio slobodu, a njemu i njegovoj obitelji je donio progon i oduzimanje svih posjeda.

Grof Jakob Eltz desetljećima nije mogao posjetiti Hrvatsku i Vukovar. Živi u Eltwille-u na Rajni, gdje nakon završenog pravnog studija preuzima upravljanje obiteljskim vinogradima. Na Sveučilištu u Mainzu predaje pravo i zakonodavstvo vezano uz proizvodnju vina i vinogradarstvo i vinogradarsko gospodarstvo. Oženio se 1946. godine barunicom Ladislajom von Mayr-Melnhof i s njom imao devetoro djece, četiri sina i pet kćeri.

Krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća grofu Jakobu Eltzu se prvi put nakon dugih desetljeća ponovno pruža prilika posjetiti Hrvatsku. Slom komunizma otvara put slobodnim izborima, što je i prvi korak prema osamostaljenju.

Grof Jakob Eltz ni trenutka ne oklijeva već od samog početka potiče demokratske snage u Hrvatskoj, a na zapadu neumorno traži podršku za samostalnu Hrvatsku. Za vrijeme osvajačkog napada JNA i srpskih paravojnih grupa na Hrvatsku skuplja pomoć i osobno ju dovozi na bojišnicu, gdje svojom nazočnošću hrabri branitelje i ulijeva im nadu. Prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman imenuje ga Počasnim zastupnikom Republike Hrvatske u Bonnu. Kandidira za Hrvatski sabor, biva izabran i više godina obnaša dužnost saborskog zastupnika.

Grof Jakob Eltz ne zaboravlja ni hrvatsko iseljeničtvo. Posjećuje udruge i hrvatske skupove i nudi pomoć gdje god može. S Hrvatskom kulturnom zajednicom u Wiesbadenu pokrenuo je pravu lavinu slanja pomoći u domovinu. Odziva se našim pozivima, sudjeluje u našim proslavama. Zadivljuje nas odličnim poznavanjem ne samo hrvatskog jezika nego i hrvatske književnosti, umjetnosti i povijesti. Na oslovljavanje s puno poštovanja redovito odgovara takvom neposrednošću i srdačnošću da sugovornika upravo hrabri na iskrenost i otvorenost.

Grof Jakob Eltz Vukovarski pomaže gdje god za to ima mogućnosti. Istaknuti je član Malteškog viteškog reda i njihov Poslanik pri Svetoj stolici u Rimu, odlikovan je Zlatnom medaljom za zasluge Malteške službe pomoći, nositelj je Velikog križa sa zvijezdom za zasluge SR Njemačke, Počasni je građanin Sveučilišta Johannes Gutenberg u Mainzu, Počasni je član Vijeća Europe i dobitnik mnogih drugih priznanja i odlikovanja iz cijeloga svijeta.

Grof Jakob Eltz Vukovarski je bio vjernik, katolik koji je svoju vjeru unosio u svoja djela, u svoju svakidašnjicu, u svoje susrete s bližnjima, prijateljima i neznancima. U svojoj vjeri je nalazio utjehu da ne klone pred bolešću i da, kad za to dođe vrijeme, spokojno zaklopi oči.

Počivao u miru Božjem.

(IvAn)

Čemu tuđice kad može čisti – engleski!

Dopade mi ruku knjiga podrugljivog naslova "Za Europu spremni" koju je napisala poznata glumica Arijana Čulina, poznata po šali u kojoj toliko zbilje ima da nekad dvojim priliči li nasmijati se. Jedva povjerovah – cijelo jedno poglavlje posvećeno je tome kako Hrvati govore, što je siguran znak da mnogo toga ne valja.

Iako u tom poglavlju ima šala na račun stvari s kojima se ne treba šaliti (*.. i tako smo novi jezik obogatili starim ričima kako ne bi više ni u primisli ima nekakve sličnosti s jezikom naše bivše braće ..*), druge šale tako prodiru do srži problema, da u potpunosti opravdavaju spominjanje knjige. Na primjer: jedna od takvih šala se tiče obilne uporabe tuđica: "Onaj ko je u svom govornom jeziku prepunom tuđica nerazumljiviji, veća je faca, a onaj koga mi obični smrtnici ništa ne razumno, spada već u kategoriju genijalaca".

Jedno od najboljih zapažanja (šala) odnosi se na većinom mlade Hrvate i poslovne ljude koji su u govornim navikama još više "napredovali". Čulina njihov govor zove "anglokrobatski". Nema u njemu srbizama, tuđica je malo, dakle prilično čist jezik, samo nije hrvatski nego – engleski. Prepisat ću više riječi bez daljeg pojašnjavanja, jer Arijana to čini puno bolje od mene. Pročitajte (kupite) njezinu knjigu i uvjerite se sami.

body, city, cover, cool, editorial, event, fast food, make up, meeting, look, spot, styling . . .

Imenice muškog roda s nastavkom -a

Imenice **starješina, vojvoda, sluga, voda, platiša, ustaša, gazda** su iznimne po tome što su muškog roda, a završavaju poput bezbrojnih imenica ženskog roda samoglasnikom **a**. To može zbuniti stranca, ali ne nas Hrvate, kao što nas ni imenice ženskog roda koje ne završavaju na **a** nego suglasnikom (peć, bol, moć, večer, jesen) neće zbuniti. No ipak nas zbunjuju i to onda kad ih rabimo u množini! Na primjer: radimo li po uputama koje su nam **dali naši** starješine ili **dale naše** starješine? Prvi oblik je točan, a drugi oblik je pogrešno preuzet od imenica ženskog roda . . . *upute su nam dale naše supruge . . .* Znači, pripazimo da imenice muškog roda zadrže taj rod i u množini, pa recimo i napišimo točno: **naši** vođe su **zaslužili** prigovore, a ne **naše** vođe su **zaslužile** . . . , **stariji** sluge su se ranije **povukli** na počinak, a ne **starije** sluge su se ranije **povukle** . . . , **novi** gazde su **preuzeli** posao, a ne **nove** gazde su **preuzele** posao.

Pravilno: Vjerni pristaše su se dosada uvijek u velikom broju **okupili**.

Pogrješno: Vjerne pristaše su se dosada uvijek u velikom broju **okupile**.

blijediti, blijedjeti, ogoliti, ogoljeti

Koji je od dva navedena oblika glagola u naslovu pravilan, a koji pogrešan? Oba su pravilna, ako ih pravilno upotrijebimo! Ne radi se naime tek o različitim oblicima nego o različitom značenju.

Niz naizgled vrlo sličnih glagola: crniti, crnjeti, izgladniti, izgladnjeti, otupiti, otupjeti i mnogi drugi razlikuju se po tome što je prvi (-iti) uvijek prijelazni, što da znači da ima objekt u 4. padežu (akuzativu), a drugi (-jeti) je uvijek neprijelazni pa nema objekt. Jednostavno rečeno: prijelazni glagol označava što subjekt radi objektu, a neprijelazni što subjekt radi sam za sebe.

Primjeri prijelaznih glagola

Razbjesnila me svojim prigovorima.
Lažni prijatelji su ga zlobno ocrnili kod znanaca.
Posebnim su postupkom blijedili tkaninu.
Ako vam je jelo prevruće, vi ga ohladite.
Velika potražnja će poskupiti stanove.
Brzo ćeš ti otupiti sjekiru udarcima u kamen!

primjeri neprijelaznih glagola

Oluja je bjesnjela nekoliko dana.
Od sunca mu je put lijepo pocrnjela.
Od čestog nošenja tkanina je izblijedjela.
Dođite za stol, jelo će ohladnjeti.
Stanovi su poskupjeli zbog velike potražnje.
Sjekira je brzo otupjela od udaraca u kamen.

Pravilno: Šumski požar je **ogolio** brežuljke, brežuljci su **ogoljeli** od šumskog požara.

Pogrješno: Šumski požar je **ogoljeo** brežuljke, brežuljci su **ogolili** od šumskog požara.

Pisanje brojeva slovima

Polažemo li pažnju na ljepotu pisane riječi potruditi ćemo se da brojeve napišemo slovima. Kako bi izgledao redak iz poznate domoljubne pjesme: "od stoljeća sedmog tu žive Hrvati" kad bi ga napisali: "od stoljeća 7. tu žive Hrvati"? Naravno ima iznimaka (na primjer označavanje godina), ali nije nam namjera istražiti kad je ljepše broj napisati slovima, nego ukazati na česte grješke kod nekih brojeva kad već odlučimo brojeve napisati slovima.

četiri je broj kod kojeg se možemo zabuniti kad ga vežemo uz broj **sto**. Pravilno je **četiristo**, a ne ni **četristo** kako vrlo često izgovaramo, niti **četrsto** ili **četirsto** kako se isto može ponekad čuti. Međutim: *četiri* skraćujemo na *četir-* u drugim složenicama: **četрнаest**, **četrdeset**.

Pravilno: četiristo, ali četрнаest, četrdeset

Pogrješno: četristo, četrsto, četirsto

šest je broj koji završava glasovima kojima broj **sto** počinje pa se to u izgovoru stapa jedno s drugim, ali kod pisanja to nije dozvoljeno. Pravilno je **šeststo**, a pogrješno **šesto** ma kako to slično zvučalo. Razlika postaje zorna u izvedenicama: **šestogodišnje** dijete ne može biti **šeststogodišnje**, **šestodnevni** izlet prestaje biti izlet ako je **šeststodnevni**, **šeststoglavi** zmaj je previše i za bajke u kojima je sve moguće, pa će sigurno biti **šestoglavi**, a **šeststogodišnja** turska vladavina na Balkanu jedva bi se u povijesti spominjala da je bila samo **šestogodišnja**.

Pravilno: Turci su vladali **šeststo** godina, **šeststogodišnja** turska vladavina

Pogrješno: ... šesto ..., ... šestogodišnja ...

dva je broj koji se uz imenicu često pogrješno sklanja: suradnja **dviju** zemalja i **dvaju** naroda, a ne **dvaju** zemalja i **dva** naroda, oprost duga **dvjema** zemljama i **dvama** narodima, ne **dvima** . . . Dodajmo da se *dva* uz imenicu srednjeg roda jednako sklanja kao i uz imenicu muškog roda: krošnje **dvaju** stabala, staza vodi prema **dvama** stablima.

Pravilno: suradnja **dviju** država, **dvaju** gradova, prijetnja **dvjema** zemljama, **dvama** narodima

Pogrješno: . . . dvaju država, dva grada, . . . dvima zemljama, dvima narodima

Kad dva bića (ili predmeta) radi naglašavanja podudarnosti navodimo zasebno – prvo jedno(g), pa zatim drugo(g), treba paziti na istovjetnost ili različitost roda. Za bračni par, dakle različitost roda, moramo reći: **jedno** i **drugo** su iz Zagreba, a ne **jedan** i **drugi** . . . Za istovjetnost rodova ćemo naravno upotrijebiti nastavak koji odgovara rodu: Marko i Mirko su prijatelji, **jedan** i **drugi** imaju isto zanimanje. Mara i Mira imaju odraslu djecu, **jedna** i **druga** su se rano udale. Trebaš li nož ili pilu? Dodaj mi **jedno** i **drugo**! Što ćeš popiti, šljivovicu ili komovicu? Hvala, ne bih ni **jednu**, ni **drugu**!

Pravilno: Predsjednik Sanader i ministrica Kitarović-Grabar su u Belgiji. **Jedno** i **drugo** vode pregovore.

Pogrješno: . . . jedan i drugi . . .

Osobna zamjenica uz brojnu oznaku **dvojica**, **dvije**, **dvoje** mora biti u drugom padežu (genitivu), dakle Mira će za sebe i Maru pravilno reći **nas dvije**, a ne **mi dvije**, slično će Mirko za sebe i Marka reći **nas dvojica**, a ne **mi dvojica**. Miri i Mari ćemo se obratiti s: **vas dvije**, a ne: **vi dvije**, kao i Mirku i Marku s: **vas dvojica**, a ne: **vi dvojica**. Nekog trećeg ćemo za Miru i Maru pitati: kuda idu **njih dvije**, a ne . . . **one dvije**, a za Mirka i Marka: kad dolaze **njih dvojica**, a ne . . . **oni dvojica**.

Pravilno: Nas **dvojica** ćemo to riješiti. **Njih dvije** će doći zajedno.

Pogrješno: Mi **dvojica** . . . One **dvije** . . .

Priradio: Ivo Andrijević

Izvori: Govorimo hrvatski, jezični savjeti, Hrvatski radio, Zagreb, 1997.

R. Vidović: Jezični savjeti, Logos, Split, 1983., I. Protuder: Pravilno govorim hrvatski, vlastita naklada, Split, 1998.

B. Klaić: Rječnik stranih riječi, Zora, Zagreb, 1962., M. Šimundić: Rječnik suvišnih tuđica, Barka, Zagreb, 1994.

Ein klassisches Konzert zum Abschied

Rajko Radišić scheidet im Mozart Jahr aus dem Schuldienst

Rajko Radišić führt durch das Programm

Das Mons-Tabor-Gymnasium in Montabaur und die kroatische Kulturgesellschaft Koblenz veranstalteten am 1. April einen Mozart-Abend anlässlich dessen 250. Geburtstags. Rajko Radišić, der scheidende Musiklehrer begrüßte in der Aula die zahlreichen Gäste. Er ging kurz auf W. A. Mozart als Schüler ein, der zwar keine Schule besuchte, aber die wertvollsten Eigenschaften eines Schülers schon als Kleinkind zeigte: begeistertes und zielgerichtetes Lernen.

Die Ouvertüre zu „Le nozze di Figaro“ eröffnete Antonia Tauber und Johannes Rudoff vierhändig am Klavier. Martin Reuschenbach trug angenehm klar eine nachdenkliche Geburtstagsadresse an W. A. Mozart vor und begründete, weshalb Mozart als der umfassendste Musiker seiner Zeit anzusehen ist. Hierin treffen sich – nach Meinung des Rezensenten – Mozarts Genie damals und die Intentionen der Kroatischen Kulturgesellschaft heute: Die besten Traditionen bewahren, sich selbstbewusst in die werdende europäische Gesellschaft integrieren und so für die Menschen ein guter Wegweiser in die Zukunft sein.

Das Programm folgte in lockeren Zügen dem künstlerischen Lebenslauf Mozarts: Zuerst das Lied „Abendempfindung“ (KV523), noch Strophenlied mit Verzierungen in hochbarocker Art, danach „Das Veilchen“ (KV476), in dem das Klavier schon eine charakterisierende Rolle übernimmt.

Sarah Junges (Sopran) und Peter Wayand (Bariton) setzten mit erfrischenden und wohl klingenden Stimmen Mozarts Partituren um in erhebenden Hörgenuss. Peter Wayand zeigte dabei eine

erfreuliche Reife im Liedgesang, seine Register wohl beherrschend und die Situationen fein charakterisierend. Seine Stimme gewann zunehmend an Sonorität bei der Darstellung der typisch männlichen Gestalten.

Sarah Junges verfügt schon über eine uneingeschränkt solistische, körperreiche und dennoch schlanke Stimme, die sie mit großem Vorteil einsetzte bei den reflektierenden und den fröhlichen Stücken. In einiger Zeit, nach vollendeter Selbstbeherrschung und mit selbstbewusstem und reflektiertem weiterem Studium wird sie eine Susanna, eine Pamina und noch später eine Gräfin darstellen, bei deren Gesang man sich wünschen wird, diese kostbaren Augenblicke mögen von langer Dauer sein.

Faszinierend war die Arbeit der Pianistin Izumi Ono. Sie begleitete alle Gesangsstücke sorgfältig, in den Registern fein gut abgestimmt, folgte den Tempo-Tendenzen der Sänger, regulierte sie und machte aus allem eine runde Sache.

Im Anschluss erfreuten sich die Zuhörer an wohl Bekanntem, zuerst aus „Figaros Hochzeit“. Hierbei legte der Gestalter des Programms, Peter Wayand, Wert darauf, das selbstbewusste, revolutionäre und ironische Denken Figaros, die zarte und sinnliche Ansprache Susannas an Cherubino und die Liebeserklärung der Marcellina zu einem charakteristischen Eindruck der ganzen Oper zu verbinden. Von „Don Giovanni“ gab es zwei zärtlich-verführerische Momentaufnahmen. Die „Zauberflöte“ schließlich zeigte zuerst die in Jedem sich regende, dann die fast unerfüllbare und schließlich den Jubel der sich erfüllenden Liebe in der unnachahmlichen Weise Mozarts.

Es ist verständlich, dass das begeisterte Publikum sich den Worten von Herren Wayand, einem ehemaliger, Schüler des MTG und den Gedanken von Rajko Radišić (Vorsitzender der Kroatischen Kulturgemeinde Koblenz und Mitglied der Vereinigung ehemaliger Studenten kroatischer Universitäten AMAC – Deutschland e.V.) anschloss, dass solche Darbietungen auch nach seinem Ausscheiden aus dem Schuldienst künftig auch an anderen Orten möglich sein sollten.

Ivica Košak

VAREŠKA ŽELJEZARA

Povijest Vareša, njegov razvoj i život u njemu nerazdvojno su vezani s rudnicima željezne rude i željezarom

Vareški željezarski obrt je star preko 2000. godina. Rimski su legionari bili naoružani oružjem što su ga skovali kovači "Varevallium-a" (kako Rimljani nazvaše Vareš). Područje Vareša vezano je za mnoga rudna nalazišta, a posebno željezne rude. Otuda vjerojatno i ime grada, jer starogotska riječ "Vare" označava rudnik željeza, ili "varež" noćni odsjaj iskra i žar duvnica u majdanima (kovačnica). Za bosanske banovine, u doba Kulina Bana, obnovljen je kovački obrt i od tada se vatra vareških kovačnica ne gasi. Obrt se prenosio s oca na sina. Visoka kultura i razvijena svijest očuvali su ovu vrstu obrta do danas. Dr. Fridrich Katzer, poznati geolog, rekao je da su "vareški proizvodi, svojom kakvoćom, biser kovačkog obrta u Evropi". Svjetski proizvodi u 17. stoljeću poplavili su Italiju i naše primorje, ali je Mletačka Republika i dalje kupovala samo vareške proizvode. Turci su veliku pažnju posvećivali vareškom kovačkom obrtu. Vareš je naoružavao janjičare u Bosni i radi toga nije davao "danak u krvi". Na tisuće pušaka, sabalja, topova, pijuka, lopata i drugog alata i oružja su za otomansku vojsku izradile vješte ruke vareških kovača. Oni su iskovali lance, sidra i drugi pribor Turcima za izradu mostova kad su opsjedali Beč. Čavli što su ih kovali vareški kovači dopirali su na sva tržišta ondašnje Europe, pa čak i u Skandinavске zemlje, dok su peke i sačevi imali prodaju čak i u Africi. Vareški proizvodi od željeza su teško oksidirali. Ta osobina pripisivala se dobroj kakvoći i vještoj preradi željeza. Vareški "legenji" (lavori) nikada nisu hrđali. Dok su se kovali, natapali su se materijama protiv hrđe.

Do 1939. godine kovači Vareša su radili svaki za sebe. Godine 1939. je osnovana kovačka zadruga "S.O.J" Vareš. Od početka je poslovala s dobitkom, a raspolagala je brojnim stručnim kadrom, vlastitim kovačnicama, alatom i priborom. Proizvodila je raonike, plugove, motike svih oblika i veličine, lavore, tave, kotlove, posude za pečenje i drugo posuđe. Peke i sačevi bili su jedinstveni proizvodi zadruge. Moderna tehnologija je potisnula kovačnice, ali i danas u Očeviji (selo udaljeno 18 km od Vareša) radi majdan u kojem se izrađuju različiti predmeti po starom načinu proizvodnje.

Djeca u Varešu su brzo shvaćala da se u gradu sve ili gotovo sve povezuje uz željezaru. Sav život u tom malom rudarskom gradiću koji je pred rat 1992. godine imao desetak tisuća stanovnika, odvijao se oko željezare ili zbog željezare. Većina zaposlenog stanovništva je u njoj radila, bilo u njenim rudnicima i pogonima ili su sjedili u uredima. Kad smo u školi počeli učiti privredu Jugoslavije, bila sam ponosna što sam u udžbeniku zemljopisa pročitala da su moj „Vareš i Ljubija najveći rudnici željezne rude u Jugoslaviji“ I kada bi u nekom

usputnom poznanstvu svom suputniku na pitanje odakle dolazim svaki puta ponavljala tu rečenicu bila sam uvjerena da je svakome otvarala vrata spoznaje. Za mene kao i sve moje školske drugove željezara je bila dio života i kao takva neizbrisivo ostala živjeti u nama kao što nam ostane živa slika neke drage ili poznate osobe poslije smrti.

I zaista je umrla željezara. Sada kada ništa više ne radi i kad se željezna ruda više ne kopa iz rudnika, svaki put kad prolazim kraj nje, a to je neizbježno jer zauzima gotovo trećinu gradske površine, zastanem i promatram sve mnogo brižljivije. Iako je željezara pružala materijalnu sigurnost njenom stanovništvu bila je djelomično i njegova propast. Ljudi su živjeli u nadi da će biti bolje i ta ih je nada uspavljivala, većina zaposlenih su teško napuštali svoje domove. I kada su šesdesetih godina mnogi u zlatnoj groznici krenuli „trbuhom za kruhom“ u neki strani svijet u kojem su dobro zarađivali, stanovništvo Vareša je u malom broju odlazilo, uljuljkano sigurnošću svojih malih radničkih plaća. Zadovoljni nisu bili, ali nadali su se boljem, no kako će kasniji razvoj pokazati „bolje“ nikada nisu dočekali.

I ja sam se radovala posjetama rijetkih koji su otišli, tih domaćih turista, jer su sa sobom nosili dah jednog nepoznatog svijeta u kome se očigledno bolje živi i u kojem se puno i lako zarađuje. Potajno sam željela da i moj tata bude jedan od tih radnika na privremenom radu. Izgledalo je da u tom tuđem svijetu novci rastu na grani i da je dovoljno samo ispružiti ruku. Vjerojatno sam do takve predodbe dolazila zahvaljujući dječjoj mašti ili su se ti ljudi tako olako odnosili prema novcu, da je i moja predodba bila lakomislena.

Bogate naslage željeznih ruda u Varešu i najbližoj okolini počele su se iskorištavati krajem XV. stoljeća, ako je vjerovati zapisu u "Sutješkoj kronici", a po navedenoj predaji prvi su rudari došli u ovaj kraj iz Dubošćice (selo udaljeno 15 km od Vareša). Prerada rude u Varešu počela je dolaskom Turaka u XVI. stoljeću: Pokretač pojačane proizvodnje je bio Jakub paša koji 1485. godine postavlja temelje proizvodnje željeza u Varešu.

Austro-ugarska okupacija iz 1878. godine donosi prodor industrijskog načina proizvodnje željeza. Podignuta je i prva visoka peć 1891. (12,4 m) koja je topila rudu pomoću drvenog ugljena. Druga visoka peć izgrađena je 1896. godine. To znači i pojavu radničke klase koja će u daljem toku povijesti dati snažan pečat životu u Varešu. Pored kulturne povijesti koja je dobrim dijelom bila vezana za franjevence, Hrvate i katoličku crkvu narastala je i jedna druga povijest Vareša, radnička i revolucionarna. Ne smijemo ni nju zaboraviti, pogotovo ne smijemo

zanimajati da je takvo što postojalo i da su naši očevi i djedovi u tome sudjelovali. Jer i to je pokazatelj kulturne i uljudbene razine jednog mjesta. I danas se slavi 1. svibnja kao međunarodni praznik rada, ali malo tko još zna da se njegova prva proslava u BiH veže za Vareš i da se dogodila u Varešu: Naime 1. svibnja je u željezari Vareš prvi put proslavljen 1894. godine. Radnici Željezare su od austro-ugarskih vlasti tražili odobrenje za proslavu tog blagdana i Beč im je to odobrio. Može se pretpostaviti što je tada Beču značio Vareš i tek koju godinu stara željezara, da nije htio s radnicima ići u sukob, nego je odobrio proslavu. Bila je to ujedno borba radnika za svoja prava. Stvari će poslije ići drugim smjerom: prikraćivanjem prava, zakidanjem plaća itd. Štrajk radnika Tvornice duhana Sarajevo 1906. godine koji su tražili odobrenje za radničko udruživanje raširio se i na Vareš, obuhvatio 700 radnika, započevši 20. svibnja i završivši 27. istog mjeseca uplitanjem vojske i brojnim uhićenjima. To je prva stranica u povijesti radničke klase Vareša.

Što je tada započelo nije se nikada ni završilo. Sjećam se očevih radničkih priča. Uvijek je bio nezadovoljan uslovima rada a posebno onim što je čekalo na kraju mjeseca. Za mene je rad u podzemnim rudnicima bio nezamisliv. Vjerojatno je jednako nezamislivo bilo za moje roditelje i roditelje druge radničke djece da im djeca budu rudari, jer ništa na svijetu nisu više željeli nego da im djeca idu u školu i budu dobri učenici kako bi im život bio lakši nego što je njihov. Zato su se svim snagama trudili da djeci omoguće školovanje. Sva ušteđevina je trošena za školovanje. Od te radničke djece nastala je klasa intelektualaca koja se u većini slučajeva nije zadržala u toj sredini. Ali svi oni, svejedno gdje se nalazili, neizbrisivo nose u sebi dio Vareša, dio željezare.

Moj otac je dolazio kući poslije tri popodne u prljavoj plavoj radničkoj odori. Ništa mi nije bilo mrže od tog očevog dolaska kući, jer je bio gotovo uvijek neraspoređen, vjerojatno umoran od posla ili možda više utučen što radi u takvim prljavim uvjetima iako kao mašinovođa nije morao silaziti u jamu. Mama se vrtila oko njega da mu pomogne vratiti se u normalno ljudsko stanje. Radeći u smjenama dolazio je i u drugo doba dana i noći, ali mi je to manje smetalo jer nije remetilo moj mir.

Zastajem na samom izlasku iz Vareša gdje još uvijek stoji kameni kip rudara s krampom visok oko pet metara sa željeznom konstrukcijom u pozadini koja predstavlja rad u rudniku. Nije mi jasno da su ovdašnje vlasti pokušale ukloniti ovo svjedočanstvo vremena i ovaj tako vrijedan umjetnički rad, ali me neće ni iznenaditi, ako u tome jednoga dana ipak uspiju. Jer, što zna cijeniti skorojević, koji čak ni povijest ne poznaje, a kamoli umjetnost. Zastanem pred tim kamenim rudarom kao što sam mnogo godina ranije zastajala kada su točno u dva sata popodne svirale sirene. Bilo je to vrijeme miniranja. Spuštale su se rampe na ulazu i izlazu iz Vareša i s druge strane na izlazu iz Vareš-Majdana. Nastupalo je mrtvo vrijeme od desetak minuta kad su ljudi zastajali pred rampom, a oni zatečeni negdje na putu između dvije rampe, tražili zaklon. Čitavim gradom odjeknulo bi nekoliko eksplozija od kojih je sve podrhtavalo.

Najčešće se spominje da je Vareš Majdan nastao 1865. godine gradnjom posljednjeg od 12 majdana na rječici Stavnji. Radionica, u kojoj se dobivalo željezo i izrađivali krupniji predmeti zajedno s puhačnicama zvala se u Varešu majdan. Majdan dolazi od arapske riječi *maden*, a znači doslovno rudokop. Izgrađen je kod visokih peći i zapošljavao je više radnika koji su govorili da „rade u majdanu“. Tako je i dio gradskog naselja dobio naziv Vareš-Majdan, oko 3 kilometra udaljen od jezgre Vareša.

Možda je već tada kada je jedan dio Vareša dobio ime Vareš-Majdan počelo trajno rivalstvo između dva „grada“. Čitavi naraštaji, raniji i kasniji, su vodili vječitu borbu oko toga je li Vareš ili Vareš-Majdan bolji (iako se radilo o jednom gradu), u kojem dijelu su pametniji, obrazovaniji i ljepši ljudi. A jedni bez drugih nisu mogli. Vareške djevojke su čekale oko sedam sati navečer gradski autobus iz Majdana koji je dovozio majdanske mladiće, jer su oni u svakom slučaju bili zanimljiviji od vareških. I tada je započinjalo vareško korzo.

Osim dvije visoke peći željezara se sastojala od čitavog niza drugih postrojenja i popratnih zgrada. Jedna od tih je bila separacija u koju sam ušla samo jednom u okviru školskog programa. Bio je to hod po željeznoj konstrukciji. Mora da je to bilo jako davno, jer se njene unutrašnjosti više ne sjećam, no možda je i moje zanimanje za taj teški život tada bilo tako neznatno da je taj posjet dospio u zaborav. Ostala je ogromna zgrada gotovo sva u u staklenim prozorima. Samo što se ne sruši, a netko kao da se trudio da nijedan prozor ne ostane čitav. Nalazi se na mjestu gdje cesta u velikom zavoju prelazi preko mosta, ispod kojeg je prolazila pruga za prijevoz rude. Kasnije su željeznicu zamijenili kamioni, ali su tračnice na nekim mjestima i danas sačuvane. Iz djetinjstva se sjećam prijevoza rude i žičarom. Nedaleko od separacije nalazila se polazna stanica za žičaru. Ruševine stoje i danas. Osim što je prevozila rudu nekud iza brda, kako mi se činilo, vidala sam ponekad i radnike kojima je to bila prilika da skrate put s brda. Kad je žičara jednoga dana nestala bila sam jako razočarana kao što sam bila razočarana i onda kada je prijevoz rude željeznicom zamijenjen cestovnim prometom, pa moj tata više nije bio mašinovođa nego vozač. Već tada je počelo lagano propadanje željezare. Radnici su uvijek pričali o lošem rukovodstvu, o ljudima koju su dolazili „izvana“ i koje nije zanimalo da doprinesu razvoju i napretku Vareša, nego su ostajali toliko koliko su imali dobiti od željezare i onda odlazili.

Željezara je imala i livnicu i po njoj bila poznata. Mnoge lijepe stvari su radnici izrađivali po narudžbi, a ponekad i za svoje potrebe. To je bilo opasno, jer kada bi neki bijedni radnik pokušao nešto iznijeti (sva postrojenja željezare bila su opasana betonskom ogradom i moglo se izaći samo kroz jedina velika vrata) recimo jedan lijevani mlin za kavu koji je za sebe izradio od društvene imovine, odmah ga je čekao stegovni postupak i gotovo je proglašen smrtnim neprijateljem socijalističkog morala. Naravno da je to bila krađa, ali prava sitnica u odnosu na ono što se prevozilo za nekog „glavonju“. Nitko međutim nije smio ni spomenuti kada su rukovodioci izvozili robu u milijunskim vrijednostima.

Na jednom mjestu su željezne stube vodile preko rječice Stavnje u postrojenja željezare. Ta rječica je priča za sebe. Od Vareš-Majdana je to bila "željezna rijeka" po boji koju je dobijala nakon odvajanja rude i ispuštanja vode u rječicu. Inače u svom gornjem toku bila je bistra i plitka da su se ribe mogle uloviti gotovo golom rukom. Čitavim tokom spušta se mnoštvom malih vodopada praveći takvu buku kao da se radi o nekoj velikoj rijeci, a gotovo je možeš preskočiti. U kišnim razdobljima vrlo brzo i često bi nabujala do samog mosta, a bilo je slučajeva kada se izlijevala i plavila. Ali vratimo se željeznim stubama. Jednog dana se baš na tom mjestu pojavila filmska ekipa. Brzo su svi gimnazijalci znali da se u Varešu snima film i da se traže statisti. Čitav naš naraštaj gimnazijalaca je tada bio dio tog filmskog tima. Tada mi se prvi put u životu pružila prilika da stojim pored nekadašnjih velikih imena jugoslavenskog filma poput Milene Dravić. Statisti su glumili radničku klasu koja u jednom prizoru filma izlazi s posla niz te stube koje se preko rječice spuštaju na cestu. Moram se pohvaliti, dobro sam odglumila tih nekoliko sekundi silaženja stubama!

Najljepše što je željezara pružala svojim radnicima je bilo odmaralište u Srebrenom. Po povoljnoj cijeni su mogli nekoliko dana ljetovati u svom vlastitom odmaralištu na moru. Od prvog boravka s pet godina, pa svakog sljedećeg ljeta provodila sam desetak dana u odmaralištu Vareš u Srebrenom. Zahvaljujući tome sam rano upoznala ljepote mora i naučila plivati i uživati u tih desetak vrelih dana i noći, jer vareške noći su bile prave planinske.

I prolazim polako cestom koja gotovo čitavom svojom dužinom vodi kraj željezare i njenih prijašnjih postrojenja. Nekada nisam obraćala pažnju na ono što se odvijalo iza betonske ograde, ali danas shvaćam da je željezara odigrala veliku ulogu u mom životu, iako o tome nije govorila. Sada govori i priča i mogla bi još mnogo pričati. Nevjerojatno je koliko crtica je urezano u mome sjećanju. I svaka crtica boli, jer oživljava sliku iz boljih godina željezare. Ili su to bile moje bolje godine?

Kornelija Reitel

I Z H R V A T S K I H U D R U G A

Savez hrvatskih društava u Berlinu

Nakon gotovo osmogodišnjeg nastojanja (da se sudski registrira) konačno je hrvatskoj krovnoj udruzi u Berlinu, polovicom ožujka, to pošlo za rukom tako da sada hrvatska kulturna, zavičajna i športska društva mogu ozbiljnije prionuti poslu. Doduše, Savez hrvatskih društava Berlin djeluje već od uspostave hrvatske države, ali se nije zbog raznoraznih razloga uspio sudski registrirati i dobiti onaj službeni "e.V."

Zamisao o osnivanju SHDB-a stara je već preko 20 godina, ali se za vrijeme komunističke Jugoslavije nije mogla ostvariti, jer je jugodiplomaciji i njihovim gazdama bilo nezamislivo i ideološki neprihvatljivo odobriti rad krovne udruge s hrvatskim predznakom. Hvala Bogu, "olovna vremena" su iza nas, pa je, kako je već spomenuto, u ožujku o.g. i službeno počeo rad SHDB-a.

U vodstvo Saveza (Upravni odbor) izabrani su predstavnici sedam registriranih hrvatskih društava i udruga, a za predsjednika je izabran Ivan Bitunjac (Zavičajni klub "Brođani"). Dopredsjednik je Pero Kolobarić (SD "Croatia"), a rizničari

su Ivan Frigan (Hrv. zajednica) i Stanislav Halužan (HDZ "S. Radić"). Članovi UO su: Zvonko Žaper (Zavičajno društvo "Tijarica"), Suzana Ivanković (Hrv. dop. škola) i Robert Krajinović (KK "Croatia").

Pridruženi članovi Saveza mogu postati i sva ostala, neregistrirana hrvatska društva i udruge koja djeluju u gradu Berlinu.

U nedjelju, 2. travnja održana je prva radna sjednica novoizabranog vodstva koje je, između ostalog zaključilo da se u čast Dana državnosti (tako je bilo i do sada) održi kulturno-športska priredba "Dani Hrvata" a uoči početka Svjetskog prvenstva u nogometu, postavi nekoliko uličnih štandova na kojima bi se moglo kupiti hrvatske suvenire te naša jela i pića.

Ovakva najava zajedništva i "momčadskog" duha je za svaku pohvalu, a registracija krovne udruge će, možda, potaknuti neka društva u zapadnome dijelu Njemačke da primijene model udruživanja berlinskih Hrvata.

Ivek Milčec

Ponuda tečajeva Hrvatske matice iseljenika

Zagreb, Trg Stjepana Radića 3, tel. +385-1-6115116, www.matis.hr

SVEUČILIŠNA ŠKOLA HRVATSKOGA JEZIKA I KULTURE

Zagreb, 24. lipnja - 21. srpnja 2006.

Organizatori: HMI i Rektorat Sveučilišta u Zagrebu

Suorganizator: Učenički dom Željezničke tehničke škole, Zagreb

Ispunjenu pristupnicu dostaviti **najkasnije do 24. svibnja**

MALA ŠKOLA HRVATSKOGA JEZIKA I KULTURE

Novi Vinodolski, 17. – 28. srpnja 2006.

Organizator: Hrvatska matica iseljenika

Suorganizator: Crveni križ grada Zagreba

Sponzori: Grad Zagreb, Zagrebačka županija

U društvu svojih vršnjaka i nasmiješenih odličnih stručnih voditelja, naučit ćete ili poboljšati svoje znanje hrvatskoga jezika u svakodnevnim zanimljivim radionicama.

"HRVATSKO NARODNO RUHO" RADIONICA NARODNIH NOŠNJI

Pučića, otok Brač – Klesarska škola, 1. – 10. kolovoza 2006.

Organizator: Hrvatska matica iseljenika

Suorganizator: Posudionica i radionica narodnih nošnji

Voditelj: prof. Josip Forjan

Odgovorna osoba: Srebrenka Šeravić

Polaznici se mogu prijaviti za sudjelovanje **najkasnije do 1. srpnja 2006.**

SEMINAR "STVARANJE KAZALIŠTA"

Pučića, otok Brač, 22. - 29. lipnja 2006.

Organizator projekta: Nives Antoljak

Voditelj projekta: Nina Kleflin

Očekivani broj polaznika: 20

HMI i u 2006. godini održava seminar za voditelje kazališnih (dramskih) grupa koji djeluju izvan Hrvatske.

Prijavnice se primaju do 26. svibnja 2006.

LJETNA ŠKOLA HRVATSKOGA FOLKLORA PLESOVI JADRANSKOGA PODRUČJA
Pučišća, otok Brač – Klesarska škola, 13. – 24. kolovoza 2006.

Organizator: Hrvatska matica iseljenika

Voditelj: prof. Andrija Ivančan

Odgovorna osoba: Srebrenka Šeravić

Školarina: 100 €

Cijena punog pansiona po osobi dnevno 24 €

Prijave: najkasnije do **1. srpnja 2006.**

LIN-CRO - MEĐUNARODNI TEČAJ HRVATSKOGA JEZIKA

Zadar, 23. srpnja - 11. kolovoza 2006.

Organizatori: Lingua Croatica i Hrvatska matica iseljenika

Program je namijenjen slavistima i svima ostalima koje zanima hrvatski jezik, kultura, povijest i zemljopis - posebno zadarskog područja.

WORLD MUSIC: ETNO GLAZBENA RADIONICA GLAZBA ISTRE

Grožnjan, 8. – 16. srpnja 2006.

Nositelj projekta: Hrvatska matica iseljenika

Suorganizator: Hrvatska glazbena mladež

Voditelj projekta: Melita Matijević

Suradnici: etnomuzikolozi i etnoglazbenici

Prijave: najkasnije do **25. lipnja 2006.**

Cijena programa i smještaja: 324 € po osobi

ECO-HERITAGE TASK FORCE

Bakar i arheološka nalazišta u okolici, 23. srpnja - 12. kolovoza 2006.

Nositelj projekta: Hrvatska matica iseljenika

Suorganizator: Općina Bakar

Voditelj projekta: Nives Antoljak

Mjesto održavanja: Arheološka nalazišta: Crikvenica, Novi Vinodolski, Hreljin

Smještaj: Bakar, Učenički dom Pomorske škole

Prijave: zaključno do **24. lipnja 2006.**

Projekt ZIP Eurocompetence

Poslovni hrvatski jezik i poslovanje s hrvatskim poduzećima

Katharina Hinić, 0179-8734971, katharina.hinic@web.de

Ovim projektom se naučnicima (Auszubildende) i mladim stručnim osobama (Fachkräfte) omogućuje učenje i usavršavanje znanja hrvatskog jezika, hrvatskih stručnih izraza i drugih stručnih znanja vezanih uz poslovanje u Hrvatskoj u cilju stjecanja dopunske **kvalifikacije za rad s hrvatskim poslovnim partnerima.**

Školovanje uključuje učvršćivanje znanja višetjednim boravkom u Hrvatskoj i praksom u hrvatskim poduzećima.

Cijena je vrlo povoljna, jer se projekt financira iz fondova Europske Unije

Inovativno poduzetništvo u Hrvatskoj

U Frankfurtu je 19. siječnja 2006. upriličeno predstavljanje znanstvenog rada Claudie Grupe i dr. Siniše Kušića o hrvatskom gospodarstvu

Dr. Siniša Kušić i Claudia Grupe

Claudia Grupe i dr. Siniša Kušić, suradnici na Ekonomskom fakultetu pri Sveučilištu J.W. Goethe u Frankfurtu, predstavili su 19.01.2006. znanstveni rad pod naslovom: "Inovativno poduzetništvo u Hrvatskoj".⁽¹⁾ Knjiga je svojevrsni nastavak radova objavljenih u zborniku radova: Siniša Kušić (ed.): "Path-Dependent Development in the Western Balkans - The Impact of Privatization".⁽²⁾

Hrvatsko gospodarstvo je predmet zanimanja znanstvenih suradnika okupljenih pred katedrom prof. dr. Bauera sa zadatkom prikazivanja privrednih potencija Jugoistočne Europe.

Primijenjena znanost u poduzetništvu je jedan od odlučujućih preduvjeta za uspješno poslovanje. U knjizi je predstavljena analiza poslovanja malih poduzeća i njihova usmjerenost prema primjeni inovativnih produkata u proizvodnji. Put od otkrića ili inovacije do proizvoda, a koji može izdržati pritisak konkurencije na tržištu, nije samo mukotrpan nego i skup. Visku cijenu kreacije novog proizvoda mogu si dozvoliti tek velika poduzeća s dovoljnom zalihom vlastitog kapitala. Nasuprot tome, mala i srednja poduzeća, koja su nastala upravo iz želje pronalazača da ostvari svoju inovaciju, su u pravilu bez vlastitog kapitala. U predavanju na Frankfurtskom Sveučilištu je istaknuto kako postoji ogroman dotok kapitala u Hrvatsku, ali

samo mali dio je usmjeren u proizvodnju kao investicioni kapital za neovisnu proizvodnju. I dok su privatna domaćinstva prezadužena potrošačkim kreditima, poduzeća koja su osnovana sa ciljem uspostavljanja proizvodnje doživljavaju transformaciju u isključivo prodajne centre. U Hrvatskoj se potrošnja zadovoljava uvozom, a taj uvoz je omogućen potrošačkim kreditima. Rješenje ove dileme nalazimo u podnaslovu knjige: *Is there a Market for Venture Capital?* (Postoji li tržište (u Hrvatskoj) za zajednička ulaganja?) Potvrdni odgovor na ovo pitanje je ujedno i zadaća novog ustrojstva hrvatskog gospodarstva, a čiji razvoj ovisi u organizaciji suradnje sa stranim partnerima.

Knjiga je pisana engleskim jezikom uvriježenim u znanstvenim krugovima. Iako je njezina namjena da posluži budućim istraživanjima kao orijentacija i podloga za znanstveni rad, ostaje i za širu publiku nužan priručnik za razumijevanje (ne)uspjeha hrvatskog poduzetništva.

Ekonomski fakultet u Frankfurtu je jedina znanstvena institucija u svijetu koja se javno bavi predmetom razvoja gospodarstva u Hrvatskoj.

Ivica Košak

1. Nomos Verlag, Baden Baden 2005, S. 140.

2. Europäischer Verlag der Wissenschaften P. Lang, Frankfurt am Main 2005, S. 220.

Transatlantik

Film o hrvatskom iseljeništvu redatelja Mladena Jurana

U nedjelju, 29. siječnja 2006. Hrvatska kulturna zajednica prikazala je u dvorani župnog doma u Wiesbadenu hrvatski igrani film "Transatlantik", zagrebačkog redatelja Mladena Jurana. Uz poznate hrvatske glumce poput Filipa Šovagovića, Borisa Dvornika, Relje Bašića, Alena Liverića, Josipa Gendu i druge u glavnoj ulozi nastupa Melita Jurišić, nama manje poznata Australka hrvatskog podrijetla, koja je u Australiji prava zvijezda.

Veliko priznanje film je dobio nagrađivanjem sa čak četiri Zlatne arene na najvećem hrvatskom filmskom festivalu u Puli 1998. godine.

Transatlantik je, iako napravljen kao "krimić", pa i "ljubić", zapravo vrlo potresna i tragična priča o sudbini hrvatskog čovjeka osuđenog na iseljavanje i bijeg. Ujedno je to i prvi hrvatski film snimljen na tu temu. Samom redatelju ova je tema vrlo bliska, on potječe iz iseljeničke obitelji, otac mu je već sa četrnaest godina napustio rodni Murter, a i on sam je deset godina proveo u iseljeništvu.

Radnja filma zahvaća vrijeme pred Prvi svjetski rat, vrijeme mnogih političkih nemira, ratova koji neprekidno "vise u zraku" i vrijeme velike bijede i siromaštva. Našem čovjeku, kao i mnogim drugim Europljanima, Amerika predstavlja zemlju neograničenih mogućnosti, zemlju u kojoj će lako ostvariti svoje snove. U njoj svoju priliku traže razni pustolovi, kriminalci, bijednici, politički emigranti, dezerteri ...

Jakov je hrvatski emigrant koji u Pittsburgu nalazi utočište pred mobilizacijom 1918. Stanuje u iseljeničkom hotelu zemljaka Mihe. Miha, koji je omogućio Jakovljevo dolazak u Ameriku, odriče se Zorke, djevojke koja mu je bila poslana za sklapanje braka, spoznavši da se ona i Jakov poznaju iz rodnog kraja i da se već dugo vole. Nizom čudnih i tragičnih okolnosti Jakov saznaje da mu je Miha zapravo otac. Nakon tajnovitog ubojstva Mihe, Zorka bude uhićena pod sumnjom za umorstvo. Nakon Zorkinog puštanja iz zatvora i stalnog pritiska gangsterskog podzemlja Jakov je prisiljen iseliti u Kanadu, gdje Zorka shrvana opakom bolešću umire. Deset godina kasnije Jakov se kao bogat čovjek vraća kući. Otkriva da je izgubio domovinu, jer nije dobrodošao, pa ponovno kreće preko Atlantika, ovaj put zauvijek.

Nažalost ovakvih i sličnih priča o životu hrvatskih iseljenika ima mnogo i previše. Ostaje nam nada, da će sada kad konačno imamo svoju državu, u njoj doći do gospodarskog procvata i blagostanja za sve, kako nikad više ne bismo pomišljali da u iseljeništvu potražimo bolju budućnost.

(BAN)

Roštilijada

Tradicionalna roštilijada Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden održala se ove godine u nedjelju, 21. svibnja kao i obično na izletištu Platte. Dan je, iako bez kiše, bio pretežito oblačan i prohladan. Sunce se samo pokadkad sramežljivo pojavilo da bi onda opet brzo iščezlo. Unatoč takvog vremena okupio se velik broj članova i prijatelja zajednice.

Muškarci su se odmah prihvatili svog omiljenog posla - paljenja vatre i pravljenja žara za meso. Oveća skupina, uglavnom žena, stajala je ispred drvenjare raspravljajući o Severininom nastupu na Euroviziji u Ateni na natjecanju za pjesmu Europe koje se bilo održalo dan prije. Gospođe su bile vrlo oštre u ocjenama dok su se muškarci suzdržavali svake primjedbe, pribojavajući se da supruge ne primijete koliko ih je nastup zadivio.

Nije bilo kiše, pa su mladi i najmlađi uživali vani

Lijepo, ljepše, uz pjesmu najljepše

Raspoloženje je bilo izvrsno, šalili smo se i razgovarali o svemu i svačemu. Miris pečenog mesa nakratko je prekinuo razgovor. Dobrano gladni prihvatili smo se jela. Odrezaka je bilo u obilju, a potrudili smo se i za bogatu ponudu domaćeg kruha, savijaća od sira, salata i kolaća. Ni dobrog hrvatskog vina naravno nije manjkalo. Ivanka, već neizostavna, savijaća od sira je bila kao i uvijek izvrsna, možda i predobra, jer je onima koji joj nisu mogli odoljeti "pokvarila" ručak.

Nogometna groznica na pomolu

Nakon jela druženje se nastavilo uz vatru i pokoju čašicu vina. U kolibi je bilo toplo i vrlo veselo. Ovo lijepo poslijepodne i prekrasan ugođaj upotpunili su zvuci pjesme koju su povele članice naše folklorne grupe uz svesrdnu podršku ostalih.

(BAn)

Poklade u Mainzu

Hrvatska kulturna zajednica Mainz upriličila je u nedjelju, 26. veljače 2006. tradicionalnu pokladnu zabavu, u svojim prostorijama u kući Mainz-Zagreb.

Po uzoru na karneval u Mainzu, svojim satiričko-humorističkim karnevalskim nagovorima, prisutne je zabavljala Katica Kiš, sa željom da ih razveseli i nasmije, jer su pod bremenom pečalbarskog teškog života gotovo zaboravili na smijeh i šalu.

U šali, pa opali!

«ISELJENIČKA SUDBINA» - odlomak

*Svi smo došli ovdje u mladim danima
Nosit će nas nazad, stare na leđima.
Takva nam je naša životna sudbina
Što nam kroji svima, tuđina, tuđina.*

*Iz mnogih krajeva propale nam Juge
Došli smo za markom, nije bilo druge.
U Njemačku mnogi Hrvati su došli
«Trbuhom za kruhom» u tuđinu pošli.*

*Hrvat u tuđini vijek marljivo radi
Umjesto domaje tuđu zemlju gradi.
Svi na teškom poslu, gradnji i tvornici
Rijetko da su neki pravi službenici.*

*Mnoge žene naše da više zarade
Poslije posla idu čistiti zahode.
Nije već sramota te zahode prati,
Ali zašto uvijek rade to Hrvati?*

*Dok radit možemo trpe nas, bičuju
Čim se razbolimo otkaz najavljuju.*

*Na teške poslove Hrvat vijek se stavlja
Kad se dobit dijeli, on se zaboravlja.*

*Za godišnji odmor novac smo trošili
Da bi za rodbinu poklone kupili.
Ako im pak tada damo poklon mali
Kažu da smo sada mi škrti postali.*

*Kad im treba nešto kukati nam znaju
Za izlaske, modu, para pak imaju.
Ako njima novac nekad posudimo
Nikada te pare više ne vidimo.*

*Dug se zaboravlja, a i hvale nema
Tek ostaje samo tužna uspomena.
Ako novac njima mi ne posudimo
Tvrde oni tada, da ih ne volimo.*

*Kada na naš Jadran mi stignemo plavi
Za nas tad se opet novi problem javi.
Ne smijemo reći da radimo vani
Jer ćemo do gola biti očupani.*

*Godine prolaze i život nam krađu
Vodimo se još na «privremenom radu».
Za zapadni svijet smo moderni robovi
Zovu nas od milja «Gastarbeiteri».*

*Djeca naša koja rođena su tuđer
Vratiti se neće, ostati će ovdje.
Pod hrvatskim nebom sretniji bi bili
I ljepotu doma svoga uživali.*

*Vratite se mladi našoj domovini
Kako bi izbjegli ovakvoj sudbini!
Kad nam snaga bude tjelesna pri kraju
Vratit će se neki, živi u domaju.*

*Da spokoja nađe umorno nam tijelo
Kada završimo mi životno djelo.
Makar da nam kosti u miru počinu
I vijek zaborave tuđinu, tuđinu.*

Katica Kiš

Hrvatski župni dom "Kardinal Franjo Kuharić"

Holsteinstr. 15A, ugao Waldstr, Wiesbaden

Jednom mjesečno, petak u 17 sati

Redovni otvoreni sastanci

predsjedništva HKZ-a Wiesbaden

(sljedeći sastanak 02. lipnja 2006.)

Svakog ponedjeljka u 19 sati

Vježbanje folklorne skupine HKZ-a Wiesbaden

Katolička zajednica Maria Hilf

Kellerstr. 37, Wiesbaden

Svake prve i treće subote u mjesecu od 19 do 22 sata

Kuglana: kuglanje za članove HKZ-a Wiesbaden

Ured Caritasa

Alcide-de-Gasperi-Str. 2, Wiesbaden

---

svake srijede od 14 – 18 sati

Knjižnica HKZ-a Wiesbaden, posuđivanje knjiga

Dernschen Gelände, Wiesbaden

**Međunarodni ljetni festival; štand i glazbeni prilog HKZ-a,
16. rujna 2006.**

*Radujemo se što u redovima
Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden
možemo pozdraviti nove članove*

Vesnu i Slavena Ljiljanović

i

Katicu i Zdravka Škoro

*i vjerujemo u plodnu suradnju
na uzajamno zadovoljstvo i korist.*

